

SZAMOSÚJVÁR, SZABAD KIR. VÁROS.

Hazafiúi érzésink egész melegével üdvözöljük a hazai örménység metropolisában közgyűlésre megjelenő tagjait az erdélyrészi magyar közművelődési egyesületnek.

Legyen áldás munkájukon. Kísérje siker az E M K E-nek e város falai között felszentelendő lobogóját.

Szálljon e lobogó diadalról diadalra. Győzelmek útjain lengesse a szellő. S győzelmei által válják testté az ige, melynek varázsereje ezreit és ezreit e haza fiainak és lányainak egyesítette az E M K E kötelékében: Erősítése a magyar államnak a közművelődés terjesztése által!

Nap a közművelődés, nap, mely egyaránt árasztja életadó, termékenyítő sugarait bérczeknek ormaira és völgyek ölére. Terjesztése a közművelődésnek, lehet-e küzdter, melyen inkább találkozhatnának nemes versenygésben ugyanegy hazának gyermekei, faj és vallás különbsége nélkül? Erősítése a magyar államnak a közművelődés terjesztése által, lehet-e cél, mely inkább serkenthetné vállvetett erővel való munkálkodásra e haza minden igaz szülöttjét?

Örmény ajkú polgárai a magyar hazának, üdvözljük az E M K E-t, mely e czélban ismerte fel működésének vezércsillagát!

Több mint két évszázad gördült le az időknek végtelenségébe azóta, hogy őseink, hajótörtei a keresztény polgárisodásért messze Keleten vivott százados tusáknak, az erdélyi nemzeti fejedelmek meghívására e hazába költöztek. Igazi otthont nyújtott nekik a magyar föld, igaz szeretettel, törhetlen ragaszkodással rótták mindenkoron le hátatartozásukat. Szívben-lélekben magyar polgáraivá lettek a magyar hazának. Aspiratioikban kezdettől fogva azonosították magukat a magyarral. Együtt, egyenlően érezve szenvedték át a rossz napok keserveit s azonos érzelmekkel fogadták jobbra fordulását az időknek.

Egész sorát a kiváló férfiaknak állította az örménység e rövid, bár válságos eseményekben gazdag időszak alatt a haza szolgálatának sorompóiba. Vértanúkat adott a szabadság szent ügyének, jeleket a közéletnek, tudósokat, írókat és művészeket a nemzeti közművelődésnek. És adott és ad egyszerű napszámosokat mindnyájunkban, többi fiában, kik szerény tehetségekkel ugyan, de egész odaadással állunk mindenha készen a magyar állam, a mi édes hazánk érdekeinek szolgálatára.

Kegyelettel ragaszkodunk mi — e folyóirat lapjai is tanuskodnak róla — fajunk évezredes történeti multjának nagy emlékeihez. Tisztelettel ápoljuk, a mit ősrégi kultúránk maradványaiból az idők mostohasága megkimélt. S rokonszenvvel kísérvük testvérinknek, a távol Keleten élő örménységnek mondhatlanul súlyos viszonyok közt szívós kitartással folytatott polgárosító munkáját. Ám a ragaszkodás fajunk multjának emlékeihez s a meleg érdeklődés elszakadt véreink küzdelemteljes jelene iránt egy pillanatra sem feledtetni velünk, hogy a magyar hazának vagyunk

gyermekai, hogy fel nem oldható kötelékek csatolnak bennünket e földhöz, hogy magyar hazánk szellemi és anyagi javának előmozdításán munkálkodni mindnyájunknak szent kötelessége.

És a kik fajunk irodalmának termékeit hazánk zengzetes nyelvére átültetjük; kik a történeti idők legelső kezdeteiig visszanyúló culturánknak kincseivel a magyar közművelődés tárházát gazdagítani törekszünk: érezzük, tudjuk, hogy ezzel is magyar hazánknak teszünk szolgálatot; érezzük, tudjuk, hogy példát nyújtunk, melynek követése nem magyar ajkú más honfitársaink által végeredményeiben nem egy meglazult kapcsolatot fűzne szorosabbra.

Mert a szellemi téren való együtt-munkálkodás, ha első pillanatra még oly elágazóknak látszanak is irányai, soha sem távolíthat egymástól el, mindenkor közelebb hoz. Mert a culturának derűs magaslatai hasonlítanak a bérczóriások ormaihoz: ki azokról tekint körül, elsimultaknak találja az apró halmokat és völgyületeket, nem fogja túlbecsülni a kicsinyes szenvedélyek és torzsalkodások jelentőségét, s a benyomás, melyet nyerni fog, egységes, részeiben összhangzó látképnek lesz megragadó benyomása!

Üdv az E M K E-nek!

Üdv mindazoknak, a kik oltárán áldoznak! Vezéreinek, kik eléggé meg nem becsülhető szellemi munkával; tagjainak, kik adományaikkal járulnak az oltárhoz, a főurtól kezdve, ki vagyonát, a szegény polgárig, ki megtakarított filléreit hozza áldozatul.

Szentelve lesz a lobogó, mely előttünk lengeni fog; szent a cél, melynek útjain kalauzol!

MOLNÁR ANTAL.

Kolozsvár, 1889. áug. 15.

Mit akar Armenia Hungáriában?

Virchow szerint, az élő legnagyobb antropologus szerint, teste tagjai arányánál fogva az örmény az emberiség őse.

Egyik örmény történet-irótól olvastam, hogy az Isten elhatározván és kimondván az örmény nemzet végét, mindenható kezével fölmarkolta e nép porait s széthányta a világ minden része felé.

Kossuth Lajos szerint a nemzetiségek legsikeresebb assimilatiója, természetesen a mi egyediségünk uralkodó föntartásával és áthasonításával, az összeházasodás.

Ha az örmény a világ legőselembibb faja;
ha Isten ide hintette közénk, a magyar nemzet kebelébe;

ha itt e helyen más nemzetnek nem szabad léteznie az időben, csak az egységes, egyetlen, föltétlen és kizárólagos nagy magyar nemzetnek:

a jövő hordozóira, különösen az ifjúságra vár, vonja le az előzményekből a következni kellőkre a tanuságot s a szerint cselekedjék.

Ezt jelenti Armenia Hungáriában.
Az emberiség nemzetben nyilvánul;
a nemzet összetartója nem a szabadság, sem nem az egyenlőség, hanem a testvériség;
a testvériség legbiztosabb, legszebb és legtermészetesebb alapja — a család.

Ime az E. M. K. E. föladatának lényege; ezt kövessék a nemzetiségek, kövessük mi; legyen itt tanuság és példa mindennek: a magyarsággal egybeolvadó, a magyarságban feloszló és assimilálódó örménység.

SÁNDOR JÓZSEF.

SAN-LAZZARO.

— I. Lajos bajor király költeménye. —

egnyugvás, mit a világ nem adhat,
Mit egyedül csak az Isten ad:
Itt fészkel e megszentelt falak közt,
Hol az ihlet sziveinkre hat.

Sőt az is, ki rég nyugalját veszté
S a világba oly mohón rohant —
Byron is csak itt találta békét;
Bár szívében nem soká' maradt. . .

Elbájol a rózsák' virulása,
Dúsan hajt az oleánder-ág,
Köröskörül a délszaki tenger — —
S mindez olyan édes enyhet ád!

Előttünk a messzi láthatáron
A lagunák' büszke városa;
Melyet a sors nem kiméle, bárha
Társa nem volt s nem leszen soha.

Velencének csöndje, némasága
— Nem hallatva a világ' zaját —
Elmulásnak képe, — míg a tengert
A végtelen eszme járja át. . .

De nem csak szemlélődésnek élnek,
Egyesíték hittel a tudást:
Lakói e kolostornak, — honnan
Szellemük nyer égi lángolást.

És a népek' eszméit terjesztve,
S lelki üdvöt: az örök igét —
Messzi földre, életüknek árán,
Kész örömmel követik a czélt.

Szigetükről a világosságnak
Bő sugarát ontja szellemük:
Fényt, — mely el nem fogyható erővel
Győzni tud, örökre. mindenütt!

SIMAY JÁNOS.

A kereszténység elterjedése Örményországban.

— Lukácsi Kristóf hátrahagyott kézirataiból. —

III.

A buzgó király — kit Szt-Gergely többször figyelmeztetett, hogy hozasson püspököt és papokat a szomszéd keresztény országból, kik őt megkereszteljék és a többi szentségeket kiszolgáltassák — egybegyűjtván tanácsát, abban azt indítványozta, hogy válaszzák meg Örményország főpapjául magát Szt-Gergelyt; az indítvány egyhangúlag elfogadtatott. Szt-Gergely előbb vonakodott, de felsőbb sugalat következtében elfogadta és fényes fedelmi férfiak kíséretében és gazdag ajándékokkal Cappadociának Caesarea nevű városába utazott, hol e város érseke sz. Leontius által Örményország főpapjává szenteltetett fel.

Szt-Gergelynek egész útja Caesaréába és onnan vissza szakadatlan ünnepély és díszmenet volt; a legnagyobb tisztelettel fogadtatott; a városok és helységek — melyeken keresztül ment — lakossága eleibe csődült; látni akarták a szent férfiút, az eleven vértanút; mert kinszenvedései és csodatetteinek hire messze földre elterjedt volt. Visszatérő útjában Örményország határánál maga a király, családja és számtalan népsokaság fogadta a főpapot. Szívélyes volt a király és Szent-Gergelynek találkozása, összeölelkeztek és öröm-könyeket hullattak. . . Tiridát neki ajánlotta országát és engedelmességet ígért mindenben. Azután mihelyt a királyi kastélyba tértek, kérte Szt-Gergelyt, hogy most már mint felkent főpapja a nemzetnek, teljesítse régi, forró ohajtását s őt és népét, kiket a babonaság és bálványozás vakságából az egy, igaz Isten ismeretére vezetett, részesítse a kereszttség újjászületés szentségében és kenje föl Krisztus hitének bajnokaivá.

Szt-Gergely, hogy a királyban és a többi megtértekben nagyobb tiszteletet gerjeszsen a szent kereszttség iránt és azt annál nagyobb hatással és ünnepélyességgel kiszolgáltassa, negyven napi böjtöt és sanyargatást rendelt, mely idő alatt nem szünt meg naponta oktatni a várterén egy-

begyült elláthatlan népsokaságot a hit dolgaira. A negyven nap elteltével Szt-Gergely a királyt, a királynét és a király nővérét Choszrovituchdot, az országnagyjait, a hadsereg vezéreit és a sokaságot Euphrat folyó vizéhez vezette, hol mindnyájan a vízbe szállva Szt-Gergely által megkereszteltettek és egyszersmind a bérmálás szentsége által a hitben megerősítették.

Azon egész idő alatt, míg a keresztelés tartott, Szt-Gergelynek és a megkeresztelteknek fejei fölött egy, az égből lenyúló fényes oszlop lebegett, melynek ragyogó sugarai a napfényét felülmúlták; az oszlopon ott tündöklött a sz. kereszt jele. Így nyilvánította Isten tetszését az ünnepély felett, melynek magasztosságát csoda-jelenet által emelte.

Megható és lélek-emelő, felséges jelenet volt — írja Tiridat király titkára, Agathangelos, ki ezen eseményen jelen volt — látni a királyt, a királynét, a hercegnőt és a számtalan sokaságot, tiszta fehér ruhában, kezeikben égő gyertyát tartva, mennyei örömet sugárzó arczczal, hálaadó énekek zengedezése közt lépdelni ki Euphrat vizéből és ünnepélyes menetben járulni az Úr oltárához, melyet Szt-Gergely a víz partján egy pompás sátorban emelt, hol hálaadó szent mise-áldozatot mutatott be az egek Urának és a megkereszteltetteket kezdve a királytól az utólsóig először megáldoztatta.

Ezen keresztelési szertartás, melynél magasztosabbat a népek megtérését előadó összes egyház történetében nem olvashatni, — hét napig tartott. Szt-Gergely, mint egy második keresztelő sz. János, megállapodván Euphrat vize mellékén, a hozzá sereglő sokaságot, miután kellőleg előkészíttette, Euphrat folyójában megkeresztelte. Azok számát, kik a királylyal együtt keresztelkedtek meg, a szemtanú író, kit előadásomban követek, százezerre teszi; azok pedig, kik a következő napokban Szt-Gergely és pap-társai által az Euphrat vízében kereszteltek meg, összesen egy millió és négyszázezeret tettek.

Szt-Gergely azután a királylyal a fővárosba Válársábadba ment, a hol hozzá látott a megkezdett fő-anyatemp-

lom építéséhez; a sz. szüzek kápolnáiban oltárokat állította és azokat ünnepélyesen föl is szentelte. Ezeket végezve búcsút vett a királytól, útnak indult, hogy a térítés munkáját, mint főpap, tovább folytathassa; bejárta egész Örményországot, hirdetvén mindenütt Isten ígését és a megtérteket megkeresztelvén; a tartományok nevezetesebb városaiban és helységekben püspököket és papokat szentelt; templomokat építtetett; mint oktatója és nevelője a gyermekeknek iskolákat és nevelőintézeteket állított; különös gondot fordított a megtért bálványimádó papok tisztességes ellátására és gyermekeiknek nevelésére. Az egyházakat, egyházi férfiakat, iskolákat és intézeteket — a buzgó király bőkezűségéből, ki Szt-Gergelyt e részben teljes hatalommal felruházta — gazdag jövedelmekkel ellátta. Maga pedig főgyönyörűségét a magányban, a remetelakok és a kolostorokban találta; ilyeneket országszerte nagy számmal építtetett férfi- és nőszertesesek számára, kiknek ő adott életszabályokat. Annyira szerette a magány-életet, hogy szokszor honapokig nem mutatta magát, hanem a remete-lakokba és szikla-üregekbe vonulva, távol minden emberi társaságtól, csupán Istennel társalgott. Ezen magányában nem egyszer kereste fel őt a király, hogy az ország fontos ügyeiben atyai tanácsát kikérje. Egyszer különösen meglepte látogatásával; értésére esett ugyanis a királynak az, hogy Szt-Gergelynek házasságból nemzett két fia van, utánok küldött tehát Caesareába, kikkel Szt-Gergelyhez ment és kérte a főpapot, hogy mivel ő oly igen szereti a magányt és oly ritkán megy be hozzájuk a városba — szentelje fel egyik fiát püspökké, ki távollétében helyét pótolja; beleegyezett Gergely a király ezen kívánságába; leszállott tehát a királylyal és fiaival a városba és Aristaces fiát, a népnek nagy örömére, érsekké szentelte fel és helyettesévé nevezte. Beutazta vele Örményországot prédikálván mindenütt, erősítvén a hívőket a hitben, püspököket és újonépült templomokat szentelvén; sőt ez úttal apostoli buzgalma túlhatolt Örményország határain, minthogy a szomszéd országokban u. m. Assyriában, Persiában és Mediában predikált és számosakat térített Krisztus hitére és keresztelt meg. Hitterjesztő, apostoli lelkű férfiakat küldött

a Kaspi- és Feketetenger melléki népekhez, elősegítette Georgia, Albania és Kaukasia népeinek megtérését. Szt-Gergely apostoli fáradozásai következtében megtért, Örményországgal határos nemzetek valamennyien sokideig Szt-Gergelynek és törvényes utódainak: Örményország patriarkháinak egyházi főhatósága alatt állottak és az örmény ritust követték, valamint állanak még mai napig a Kaspi- és Feketetenger partmellékén lakó némely keresztény népségek.

Világosító Szt-Gergely kora, az evangelium világának a bálványozás és babona sötétsége feletti győzelme és elterjedése által valóságos aranykora volt a keresztény egyháznak. Nemcsak Keleten számos nép tért meg, hanem Nyugaton is, az akkorig elnyomott és üldözött egyház Constantin római császár megtérése által fényes diadalt aratott a pogányság felett. Constantin császár megtérése 13 évvel később történt Tiridát örmény királynak és az örmény nemzetnek megtérése után, miről Tiridát értesülvén kimondhatatlanul örvendett és nagyon vágyott találkozni Constantinnal, kit Rómából igen jól ismert; hogy tehát őt lássa, de főleg hogy a kereszténység látható fejének, a szentséges római pápának fiúi hódolatát megtegye, Szt-Gergelylyel Rómába utazott. Első szent Sylvester pápa ült ekkor sz. Péter székében. A pápa és a császár vetélkedtek egymás közt abban, hogy az örmény királyt és Szt-Gergelyt: Krisztus dicső hitvallóját és élő mártírját az örmény nemzet apostolát melyikök fogadja kitünőbb tisztelettel és őket különféle kedvezményekkel elhalmozták. Constantin Tiridáttal forma szerinti politikai szövetséget kötött. Szt-Sylvester pápa maga részéről Szt-Gergelyt Örményország, az örmény nemzet és a vele szomszédos éjszak-keleti népek főpatriarkhájává nevezte és kente fel.

Szt-Gergely Rómából haza jöven az örmény egyház kormányzását egészen fiára Aristacesre bizta. Őt küldötte maga helyett 325-ben Kr. u. a nycaei közönséges egyházi gyülekezetbe, melyre Constantin császár és Sylvester pápa által meghivatott; ugyancsak Aristaces írta alá a zsinat határozatait az örmény egyház nevében. Szt-Gergely pedig az annyira kedvelt magányba vonult, mégpedig ez-

úttal végképen; mert életben őt senki többé nem látta, sőt tartozkodása helyét sem tudta senki. Ő ugyanis Szebu nevű hegy egyik szikla-üregébe rejtezett és ott végezte be életét.

Több év múlva történt, hogy Szebu nevű hegy sziklái közt nyájaikat legelő pásztorok történetesen betekintvén egy barlangba, abban egy egészen őszbe borult embert láttak állva, kezében pásztori botot tartott, mellette egy kis oltáron volt kehely és misemondó ruha; egyelőre azt hitték, hogy él; de amint látták, hogy meg van halva, jöllehet nem tudták kinek holt teste áll előttök, gondolták mégis, hogy nem közönséges ember, hanem valamely szent életű remete lehetett. Egész tisztelettel vonultak vissza, sőt hogy a vad állatok ellen biztosítsák, a barlang száját kövekkel rakták be. Csak később, szinte egy század múlva, a szentnek jelentéséből tudódott meg, hogy a pásztorok által Szebu hegy szikla-üregében találtatott meg Szent-Gergely; lehozatott tehát és nagy tisztelettel eltemettetett előbb Thortán nevű városban, mely Szt-Gergelynek birtoka vala, azután Ecsmiádzinban. Ott vannak ma is a patriarkhalis templomban a szentnek két keze és karja, a többi tetemei pedig azon időkben, melyek később Örményországra nehezteltek, több más sz. ereklyékkal együtt Olaszországba vitettek. Azok egy része Olaszország Nerito városában, más része névszerint Szt-Gergelynek feje és a kinzó eszközök közül a lánczok, melyekkel kötöztetett és a vesszők, melyekkel vesszőztetett, Nápoly városának Szt-Gergely tiszteletére emelt templomában őriztetnek és nagy tiszteletben tartatnak.

Ime tisztelt hallgatóim! előadtam a mi városunk és nemzetünk védszentjének, az örmények nagy apostolának: Világosító Szt-Gergelynek életét fővonásokban; ezen életleírás magában oly tanuságos, oly épületes, hogy nem szükséges azt hosszas oktatással kísérem. Megírta eredetileg Tiridates királynak titoknoka: Agathangelos magának a királynak nyilvános parancsára, a mint az író munkájában felhossa; megírta a király életében híven és lelkiismeretesen, minthogy épen nem kedvez a királynak, hanem a mi rosszat mívelt, az Isten büntetését, mely a ki-

rályt istentelen életéért és kegyetlenségeért érte, minden tartozkodás és a király személye iránti tekintet nélkül híven fel is jegyezte. Akkor írta meg munkáját, mikor a történeteket kiki jól tudta és azok friss emlékezetben voltak. Ha tehát nem igazat ír vala, szemében vádolhatták volna őt a hazugságról; de hogy is mert volna egy, a király közvetlen szolgálatában álló egyén magáról a királyról olyasmit írni, hogy az Isten őt oly irtoztató büntetéssel látogatta meg... ha az nem való, ha a szó szoros értelmében nem úgy történt, a mint beszéli.

Egy ilyen író, ki az általa elbeszélte eseményeken jelen volt, maga látott és hallott mindent, a mit megírt és mint jegyző a király parancsára naplót folytatott és a történeteket híven följegyezte — hitelt érdemel; előadásainak valódiságában kételkedni nem lehet, annyival inkább nem, mert az általa mondottakat más, vele egykorú és minden utána következett örmény történetíró, az örmény egyháznak és nemzetnek általános, hagyományos hite igazolja, valamint a görög és latin írók is. Való, mikép sok, szinte hihetetlen csoda-dolgokat beszél el; hanem itt egyrésztől Istennek mindenhatósága, másrésztől egy egész nemzetnek megtérése áll előttünk. Gondoljuk meg, hogy nem rövidült meg az Isten keze, hatalmas ő, a természet rendjét megváltoztathatja és csodákat művelhet, a midőn jónak látja, és gondoljuk el, hogy egy keleti, ősi szokásaihoz rendkívül ragaszkodó, bálványozó király és nép ily hirtelen megtérése, minő az örmény királyé és nemzeté — példátlan a történelemben, és ez bizonyára meg nem történhetett az Istennek rendkívüli malasztja és csodaereje nélkül. — Azért alázzuk meg értelmünket t. hallgatóim! ott, hol szó van az isteni szeretet és malaszt csoda-műveiről, ne mérlegeljük azokat a mi gyarló értelmünk és rövid belátásunk szerint. Aki az evangéliumot, az apostolok cselekedeteit, a szentek életét és az egyházi történeteket keresztény érzülettel olvassa, tudja, hogy az Isten szeretete határokat nem ismer, malasztja nem egyszer személyeket, egész községeket és egy pogány népet rendkívüli csodák által világosított fel az igaz hitben és vezette egyházában. Imádjuk az isteni gondviselést, mely ily szeretettel és cso-

dálatos úton — mondhatni kezénél fogva — vezette ki nemzetünket a bálványozás sötétségéből, az Ő sz. Fiának világosságába, az egyedül üdvezítő kath. egyházba.

Tiszteljük k. hallgatóim! városunk védszentjét, nemzetünk nagyapostolát: Világosító Szt-Gergelyt, kinek Isten után megtérésünket köszönjük, ki által Krisztus érdemei, minden kegyelem kútforrása és az üdvösség kapúi számunkra megnyitak. Tiszteljük Istennek minden szenteit, mert ők Istennél, kinek látásában örvendenek, mi érettünk könyörögnek. Különösen pedig tiszteljük azon szentet, ki nemzetünkől vette származását, aki tehát közelebb tartozik mi hozzánk, ki érettünk legtöbbet tett, azért leghatásosb pártfogónk és szószólónk mennyben az Istennél.

A háladatlanság legocsmányabb bűn a világon. Háladatlanság volna egy pillanatig is megfélekedoznunk azon jó-tétevényekről, melyeket Isten után Szt-Gergelytől vettünk és a legnagyobb szerencse, melyben halandó e földön részesülhet: a hit világa, mely nélkül a halhatatlan lélek nem üdvözülhet és ezen hit világa az, mely nélkül nem csak lelki üdvünk forogna a legnagyobb veszélyben, hanem nemzeti lételünk is..... eltűntünk, elenyésztünk volna a népek sorából, valamint eltűntek sok más, az örményekkel egykor szomszédos népek. Apáink hajdan Szt-Gergelynek évenként előforduló mindhárom ünnepét elsőrangú ünnepül ünnepelték és minden ünnep előtt tiz napi böjtöt bocsátottak, böjtöléssel készülvén az ünnep illő megünneplésére. Újítsuk meg mi, ha nem is a böjtöket, legalább tiszteletét Szt-Gergelynek, folyamodjunk hozzá, minden lelki és testi veszedelemben, minden szükségünkben.

Az emberi nem bölcsője.

II.

Galmet Örményországban keresve a paradicsom helyét, a szentírásí Fizon folyóról azt állítja, hogy ez a görögöktől és rómaiaktól elnevezett Fazis folyó, melyet az örmények Dsoroch név alatt ismernek. Mindkét el-

nevezés, Fazis és Dsoroch egyet jelentenek: sebes, zuhatag. Strabo azt írja róla, hogy Örményország jelentékeny folyóinak egyike s a Feketetengerbe ömlik. — Dionisius Örményország hegyeinek leírásánál Fazis folyót Armenios hegyből eredettnak mondja. — Ptolomeus a Cholchis (ma Mingrelia) körül elterülő hegyláncz azon részéből származtatja Fazist, mely Örményországban kezdődik. Ezen Dsoroch — mostani török neve — folyásának irányát sem felejtették ki irataikból, állítván, hogy Fazis, kis hajlással keletre, egészen északnak megy s csekély hosszúságban tér nyugatnak a tenger felé; mely irány leírásával megsemmisül néhánynak azon véleménye, mely szerint a paradicsomi Fison nem Örményország Fazisa, hanem a cserkeszek Rionja, mely a kaukaszusi hegyekből eredvén — északról délnyugatra — szintén a Feketetengerbe siet.

Az említett szentirási versek tizenegyedikében Fison folyóról az mondatik, hogy ez körül folyja Hevilah minden földjét.

Hevilah volt neve Jectan 13 fia egyikének. Az ősatyák korában szokásban volt, hogy a családfő a földet, melyet övével elfoglalt, nevére nevezte el. Így kapta Hevilah nevét a Dsoroch folyó körében terülő föld is, mely Örményország határától egész a hajdani Cholchisig terjedt; sőt Hesiod megjegyzése szerint az egész cholchisi tartományt is így nevezték el. Hogy azon hegyek, melyeknek lábainál folyt az itt nevezett folyó sok aranyat rejtegettek méhökben, sőt maga a folyó is az aranyorból gazdagon juttatott a körében lakó népeknek, tudunkra adják Strabo, Eustadius s Ammianus történetesek. Maga a mese is, mely a cholchisi aranygyapjáról szól, azt bizonyítja, hogy túl bővelkedett e tartomány aranyban. Továbbá Hevilah hegyes tartomány lévén a sok arany mellett gyakori volt itt a bdellium (földmészga) s onix-kő is, mely termények igen becsesek s a tartományra jellemzők lehettek, hogy azokat különös felemlítésre méltatták.

Az itt mondottakból tehát ráismerhetünk a paradicsom harmadik folyójára a Fisonra, mely nem más, hanem a Dsoroch, melynek forrásait szintén Örményország északi

részében, a karsi hegyláncz jelenleg is tavas s mocsáros völgyeiben kell keresni.

Nemzeti íróink úgy vélekednek, hogy Mózes a paradicsom — általunk keresett — negyedik folyóját a Gihon névszóval nemcsak elnevezte, hanem egyszersmind jellemezte is. Gihon héber szó s »rohamosan hömpölygő«-t jelent. Ezen jellemzés által ismertette meg azt nemzete fiaival, kik — tekintettel akár barangolásukra, 40 esztendeig a pusztában, akár telepedésükre Kanaanban — a Gihon folyótól, mely messze keleten volt, távol estek.

Jeles történészünk Chorenei Mózes könyvének első lapjain azt mondja, hogy Hájk unokája Ármáisz, északkeletre huzódva övéivel, Áráksz folyó partján várost alapított, mely Ármávir nevet kapott, és Árászd unokáját a folyó nevére Áráksznak hivatta. — Strabo szerint Áráksz Örményországnak egyedüli folyója, mely belőle ered s nyugatról kelet felé folyva Örményországon keresztül a Káspitengerbe ömlik. Ezen folyó forrásaira nézve úgy a bel-, mint külföldi írók összhangzó állítása az, hogy e forrásokat Örményország »Párczér Hájk« nevű tartomány kősziklás hegyei közt kell keresni, sőt Plinius szerint nem is nagyon távol, hanem mintegy 6000 lépésnyire Eufrát forrásaitól.

Ha tehát az Áráksz folyó eredete közel van az Eufrát forrásaihoz, folyása pedig, miként erről Strabo történelmi munkája XI. fejezetében hosszason értekezik, rohamos: nem lehet kételkedni, hogy ez a mózesi Gihon.

De ezen állításunk igazolására álljanak itt a következő hitelt érdemlő történelmi adatok, melyekből kiderül, hogy Áráksz valósággal a paradicsomi Gihon, mely »megkerüli Szerecsensországnak egész földjét«.

Saint-Martin nem kételkedik állítani, hogy az »ethiop« (szerecsen) név hajdan nem valamely népnek kizárólagos nevezete volt, hanem általánosan minden barnaszínűeket így neveztek el. — Eusebius »Régészet« czimű munkájában arról tesz említést, hogy Noe Khám fiainak egyikét Khusz-nak hívták s ennek maradékai, kik Ázsiában laknak, maiglan is khuszoknak hivatnak. E khusz nevet a hetvenek fordítói a szentírás minden helyén »ethiop« kifejezéssel helyettesítik.

S habár Hárduin állítása szerint az áfrikai szerescenek mellett a görögök még a boldog s köves Arabia lakóit is ethiopiaiaknak hívták, még is Calmet határozottan állítja, hogy a héber khusz, vagy a kháldeaiaknál khurk nevezet alatt a skyták egyik törzsének elődeit kell érteni. — Erre vonatkozólag nemzeti történelmünk gyakran tesz említést egy skyta fajról, mely Áráksz balpartján terülő Árczág és Udi tartományokat lakta s mely az örmények előtt sokáig szjév és szjévortik (barna fiúk) név alatt voltak ismeretesek.

Mózes azon eljárása, mely szerint ő csak Fizon s Gihon folyók ismertetésére vonatkozólag jegyezte fel a tartományokat, Tigris és Eufrat folyókat pedig egyszerűen csak megnevezi: arra enged következtetni, hogy nemzete fiai e két utóbbi folyóhoz közelebb laktak s következőleg ismerték is azokat, ellenben a két előbbi nagyon távol volt tőlük és ismeretlen volt előttük.

Ezek után nem habozom kimondani, hogy Mózes azok alatt, kik a Gihon partjain laktak, nem értette sem az áfrikai, sem az arabiai szeresceneket — ezek tartományaitól nem messze jártak az israeliták egyptomi vándolásuk alkalmával — hanem azt nevezte szerescsen földnek, mely távol volt s a mely körül a mostani Áráksz foly; és így megtalálván s felfedezvén az országot egész biztonsággal állithatom, hogy Örményország Áráksz nevű folyója, a paradicsom Gihonja.

Terjedelmére nézve a paradicsom felette nagy kiterjedésű nem lehetett. Mózes a fent jelzett hely 15 versében nyilván mondja; »És helyezé az embert a gyönyörűség paradicsomába, hogy művelje és őrizze azt.« Hogyan s miként művelhette és őrizhette volna Ádám másod magával a paradicsom kertjét, ha ez jóval túlhaladta volna egy — mondjuk — nagyobb kertnek teriméjét?

Az elmondottakat összegezve, határozottan meg lehet állapítani, hogy a földi paradicsom helye Örményországban van; s pedig a hajdani felosztás szerint »Párczêr Hájk« nevű tartomány délkeleti részén, hol a karsi hegyláncz sok ágra szakadtan huzódik. Erzerum városától nem messze van egy fensík, mely vizenyös s gazdag forrásokat tartalmaz. E helyet az örmények Sádácsur, pázmáchpiur,

a törökök bingéol, sok forrású-nak nevezik. Nagy valószínűséggel állithatni, hogy ez képezte a paradicsomi vizmedenczét, melyből a négy folyó eredetét vette.

Tagadhatlan tény, hogy jelenleg is nem nagyon távol e vizenyös helytől, feltalálhatók a paradicsom három: Eufrát, Dso:och és Áráksz folyóinak forrásai; a Tigris forrásai kissé távolabb fekszenek; de ezen jelenség könnyen magyarázható a gyakori földrengések következtében beállott változásokból. Az utazók leírása szerint e vidék levegője kiválóan kellemes; terményeinek s növényzetének különfélesége s bősége feltűnően különbözik más tájak terményeitől s növényzetétől, szóval maiglan is teljesülni látszik itt a szentírás első fejezetének utolsó verse: »Viditque Deus, quae fecerat et erant valde bona.«

FÁRAÓ SIMON.

Egy hamisított Corvin-codex a müncheni könyv-piaczon.

— Csontos János értekezése. *) —

A Nemzeti Múzeum könyvtára, ez évi márczius havában a müncheni könyvpiacon egy hamisított Corvin-codexnek jött nyomára, melyre ezennel felhívjuk a szakférfiak figyelmét.

Ezen hamisítás az első, mely a Corvina maradványainak bibliographiájában ekkorig felmerült, s midőn azt minden kétségen felül megállapítanunk s a hamisított codexet igazi értékére leszállítanunk sikerült, kötelességünknek tartjuk az ügyet folyóiratunkban részletesen ismertetni.

Az eset a következő:

Gottlob Hess müncheni antiquarius f. év. márczius 29-én kelt levelében a Nemzeti Múzeum igazgatóságát azon örvendetes hírrel lepte meg, hogy egy XV. századbéli ör-

*) A Corvina-irodalom jeles specialistája szivességéből ezen kiváló felolvasását, mely a történelmi társulat választmányi ülésén 1888 évi május 2-án tartatott és a »Magyar-könyv-szemle« I—IV-ben jelent meg, mi is egész terjedelmében közöljük. Szerk.

Hasonmás a müncheni hamisított CORVIN-CODEX 1-ső táblájáról.
(Eredetije Gottlob Hess antiquarius gyűjteményében Münchenben.)

Hasonmás a müncheni hamisított CORVIN-CODEX 2-dik táblájáról.
(Eredetije Gottlob Hess antiquarius gyűjteményében Münchenben.)

mény codexnek van birtokában, mely Mátyás király hírneves könyvtárából: a Corvinából származik s a címlapon úgy, mint a kötésen ennek jellemét viseli.

A levélíró szerint, a kézirat kis 4-edréiben fényesen van kiállítva, 1-ső tábláját Mátyás király ismeretes bélyege: D. Math. D. G. Hung. Reg. (Divi Mathiae Dei Gratia Hungariae Regis) körirat, a 1-ső címlapot pedig az ismeretes két holló diszíti. A szövegben van 8 lapnagyságú miniatűr, 4 féllapnagyságú, aranyban és színben pompásan festett diszítés, 17 miniatűr alak és 115 lapszéli és egyéb diszítés.

Megjegyezi továbbá, hogy a XVII. század közepéig még örmény nyomtatványok is nem pedig kéziratok a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak s kiemeli, hogy az ő kézírata főleg három szempontból bir fontossággal. És pedig:

1. Mint úgynevezett Provenance illustre.
2. Mint műtárgy, mert a benne található miniatürok határozottan a legjobbakhoz tartoznak, a mit e nemben produkáltak.
3. Mint irodalmi emlék, mert igen ritka eset, hogy örmény kézirat könyvpiacra kerüljön és pedig oly korai időből.

A levélíró hozzászéli még, hogy ő többször látta a híres Corvina maradványait, de minden túlzás nélkül mondhatja, hogy az ő örmény kézírata ezen könyvtár legszebb codexeihez tartozik.

Ezért a kézirat árát 5000 forintban szabja meg s kéri az igazgatóságot, hogy ötlet elhatározásáról értesítse. «

Ezen levélre Pulszky Ferencz azonnal válaszolt s megjegyezve, hogy a Nemzeti Múzeum 5000 forintos kéziratot látatlanul nem szokott vásárolni, arra kérte Gottlob Hess könyvárust, hogy az örmény codexet a Nemzeti Múzeumnak rövid időre megtekintés végett küldje be.

Egyúttal átadta nekem a levelet, hogy mint specialista tegyem meg rá észrevételeimet.

Elolvastam figyelemmel a levelet s ebben a következő négy körülményt találtam feltűnőnek:

Feltűnt először: hogy a levél Mátyás király köriratos bélyegéről beszél, mely a codex tábláját diszítí, holott az általam ismert Corvin-codexek kötésén ily köriratos bélyeg nem fordul elő.

Feltűnt továbbá, hogy a codex címlapján két hollóról van szó, holott a Corvin-codexek címlapján rendszeresen csak egy hollót találunk.¹⁾

Feltűnt, hogy a levélíró a címlapon levő Corvin-címmerről mélyen hallgat, holott a codex egyéb jellemző tulajdosságait nagyon kiemeli.

Végül feltűnt a kézirat örmény volta, mert ily nyelvű emléket a Corvina elpusztult és fönmaradt kéziratai közt nem ismerünk.

Ezen feltűnő körülmények azonban kételyeket bennem a codex valódisága iránt nem támasztottak.

A Corvina ezerekre ment köteteiből ekkorig mindössze csak 120 Corvin-codexet ismerünk, s ezekből is csak 40-nek van eredeti préselt bőrkötése. A többi codex részint egykorú bársony, részint újabb bőrkötéssel bír.

A könyveknek legnagyobb része azonban elpusztult, egy része még ismeretlenül lappang, ezeknek kiállítását, tartalmát és kötését nem ismerjük. Mivel pedig az ismert Corvin-codexek kiállításában és kötésében számos, lényeges eltérés fordul elő, sőt egy és ugyanazon művész által festett codexben is, mint például az Attavantes által festett brüszeli Missaléban, Mátyás királynak három különböző arczképét találjuk, ezért a müncheni örmény codex kötéséről, címlapjáról és kiállításáról hallott eltéréseket nem tartottam elég plausibiliseknek arra, hogy látatlanul a codex valódiságában kételkedjem. Mert az eddigi tapasztalatok után valószínűnek tartottam azt, hogy igen is napfényre kerülhet oly Corvin-codex, mely kiállítására, címlapjára és kötésére nézve, az eddigiektől lényegesen fog különbözni. S főleg keleti codexeknél, melyek egész kiállításukra nézve a nyugatiaktól lényeges eltérést mutatnak, e különbséget természetesnek találtam.

¹⁾ Csak kivételesen egy-két Corvin-codexben találunk a lapszéli diszítésben a candelaber tányérján két álló hollót arany gyűrűvel, mint diszt, de a címerpaizsban mindig csak egy holló fordul elő.

A nélkül tehát, hogy a codex valódiságában kételkedtem volna, legott táviratilag felvilágosítást kértem Hess úrtól a codex provenientiájára, kötésére, kiállítására és arra nézve: vajjon csakugyan örmény nyelvű-e? vagy pedig glagol? Mert alapos okaim voltak föltenni azt, hogy a codex glagol. Ezen kérésemre Hess úr a legnagyobb előzékenységgel válaszolt.

Három nap alatt hat sürgönyt és három levelet váltottunk, melyeknek eredménye az lett, hogy Hess úr távirataiban és leveleiben kijelentette, hogy a codex egy római bibliophiltől származik, igen fényes kiállítású, kétségtelen örmény nyelvű és határozott Corviniánus. Jelentette továbbá, hogy a codexet megtekintés végett Párisba küldte, de a mi kívánságunkra visszakövetelte és a mint Münchenbe visszaérkezik, azonnal útnak indítja Budapestre. Egyúttal arra kért, hogy a codex meg vagy meg nem tartása iránti elhatározásunkat vele rövid idő alatt tudassuk, mert Párisból igen előnyös ajánlatok állnak rendelkezésére.

Türelmetlenül vártuk a codexet, mely f. év április 10-én a budapesti vámházba meg is érkezett, honnan kivételesen magam hoztam el a Nemzeti Múzeumba.

Felcsigázott kíváncsisággal, de nagy gonddal bontottam fel az 5000 forintra becsült csomagot, mely nem kis meglepetésemre 4-edrét helyett 8-adrétű könyvet rejtett magában.

A könyv fényes kiállítású, örmény nyelvű papirkézirat volt, melyet szép csoportos miniatürök, szenteknek színes alakjai, csinos homlokvignetták, valamint madarakból és halakból képezett izléses initialék diszesítettek.

A codex korát azonban, az örmény nyelv- és palaeographiában való tájékozatlanságom miatt meghatározni nem tudtam.

S ez keleti kéziratoknál nem is könnyű dolog, mivel ezekben az írás és a könyvornamentika characterere, a nép conservatív jelleme miatt századokig ugyanaz volt, s egy XVIII. századbéli örmény nyomtatványban ép oly jellemű lapszéli diszítéset, homlokvignettákat és initialékat találunk, mint a minők a XV. századbéli örmény kéziratokban észlelhetők.

Annyit azonban az örmény nyelvben való tájékozatlanságom daczára is Pulszky Ferencz múzeumi igazgató, továbbá dr. Hampel József, dr. Czobor Béla és dr. Fehérpataky László t. barátaim szives közreműködésével constátnunk sikerült, hogy a Gottlob Hess úr által a címlapon hollóknak tartott két madár nem holló, hanem galamb, mely arany kehelyből iszik s a keresztény symbolikában az áldozásnak igen gyakori jelképe.

Gottlob Hess úr föltevése tehát a két hollóra nézve tévedésen alapul s ezért a codexet azok közé kellett sorolnunk, melyeket nem a címlapon levő Corvin-czimer vagy más jellemző tulajdonság, hanem a jellemző Corvin-kötés alapján vindikálhatunk a Corvinának.

Ezért a kötés megvizsgálásához fogtunk.

Mindjárt első pillanatra feltűnt, hogy a codex a Corvina maradványainak jellemző kötésével nem bir, hanem egyszerű, 13 centimeter magas és 10 centimeter széles, jól föntartott barna bőrkötés, préselt arabeszekkel és kis keresztekkel diszítve. Alakja pedig nem a nyugati codexek középkori kötéséhez, melyek bőrrel borított fatáblákból állanak, hanem a koránok tárczaszerű kötéséhez hasonló, a könyv hosszában és széltében a táblákról lecsüngő barna bőrleffentyűvel bir, melyek a borítékhoz hasonló préselt arabeszekkel diszítve, a vágás megvédelmezésére szolgálnak. A táblákat eredetileg két barna keskeny szíjj kötötte össze, melyek a második táblához erősítve, az első táblán levő két rézgombba voltak akasztva s kapocs gyanánt szolgáltak. Ezen szíjjakból most csak az egyik van meg, a másik hiányzik.

A kötésnél mindenekelőtt feltűnik a táblák formája. Míg a középkori latin, olasz, német és más codexek kötésénél a fatáblák szélei egyenesek, a középkori görög és ószláv kéziratoknál pedig keleltek (vagyis felül, oldalt és alul vályú alakjában vannak kivájva) addig ezen kéziratnál a fatábláknak szokatlan formájok van, nem egyenes szélűek, nem is keleltek, hanem külön styl szerint a felső és alsó szélén lépcsőzetesen ki vannak faragva és pedig úgy, hogy a táblák felső és alsó szélei a kézirat hátától kezdve 3 centimeter hosszúságban azzal egy színvonalban kezdődnek, ezután

következik $\frac{1}{4}$ centimetryni mély és $\frac{1}{2}$ centimetryni hosszú lépcső és ismét $\frac{1}{4}$ centimetryni mély bevágás, melylyel aztán 7 centimeter hosszúságban a táblák szélei egyenes vonalban futnak végig s a vágással egy színvonalat képeznek. A táblák alsó és felső szélei tehát a kézirat hátától kezdve magasabbak és a vágás hossza felé alacsonyabbak. Ezen körülmény a kötés külső vizsgálatánál azonnal szembe-tűnik, s a Nemzeti Múzeum könyvtárában levő örmény kéz-iratok és nyomtatványok eredeti kötéseinél szintén tapasztalható.

Legérdekesebb az első tábla diszítése, mely oly préselt arabeszkeket és apró keresztteket mutat, a minőket a nyugati codexek kötésén már a XV. században találunk. A tábla szegélyén arabeszkek és apró keresztkekből alkotott díszkeret fut végig, mely a tábla közepén lévő két megfordított háromszögből és hat félkörből képezett nagy arabeszket befoglalja. Ennek közepén körülbelül egy német ezüst márkának megfelelő körben van egy humorú czimerpaizs, mely ágon álló, jobbra néző hollót gyűrűvel a csőrében ábrázol. A paizs fölött ötágú nyílt korona, a czimer körül pedig majusculákkal a következő körirat látható: D. MATH. D. G. HVNG. REG. vagyis az én olvasásom szerint: Domini Mathiae Dei Gracia Hungariae Regis. « A czimer kivitele, valamint a tábla diszítése vakon préselt munka s az arany alkalmazása a diszítésből egészen hiányzik.

Ezenkívül a tábla jobboldali felső és alsó sarkában egy-egy jól föntartott rézgomb maradt fönn, melyekben — mint fönt említettem — a két összekötő szíjjat kapcsolták.

Ezen táblának eredeti nagyságú hasonmását az első műmellékleten adjuk.

A 2-ik tábla az 1-höz hasonlóan van diszítve, ugyanoly préselt díszkerettel bír mint emez, s eltérést csak a tábla közepén levő arabeszkekben mutat, mely formájára és kivitelére nézve az első tábla arabeszkjétől lényegesen különbözik s rombold alakú keretbe van foglalva.

Ezen tábla hosszából folytatólagosan még egy 13 centimeter hosszú és 5 centimeter széles, préselt diszítésű bőreffentyű csüng le a vágás megoltalmazására s a tábla baloldali felső sarkából egy keskeny bőrszíj a könyv össze-

kapcsolására. A második szíj, mely eredetileg a tábla alsó sarkához volt erősítve, hiányzik s csak a nyoma van meg.

Ezen táblának eredeti nagyságú hasonmását lásd a második műmellékleten.

Ilyen lévén a kézirat kötése, kérdés merült fel, vajjon ezen kötés és az 1-ső táblán levő hollós czimer eredetiek-e vagyis származhatnak-e Mátyás király idjéből?

A mi a kötést illeti, az, megvallom, a XV. század benyomását tette rám. A táblákon levő diszítések és ezek motivumai olyanok voltak, minőket XV. századbéli nyugati codexek, sőt a múzeumi könyvtár ez időbeli kézíratainak kötésén is találunk, s éppen azért nem találtam elegendő alapos okot arra, hogy a kötés eredeti voltában kételkedjem.

Feltűnt azonban egy körülmény, mely első pillanattól fogva gyanúsnak tetszett előttem és ez: Mátyás királynak az első táblán lévő köriratos czimere, melyhez hasonlót eddigi kutatásaimban nem találtam s melynek valóságában belső okokból kételkedni kezdtem.

A Corvina felkutatott maradványaiban ugyanis azt találjuk: hogy Mátyás király czimere a szövegben hol M. A. (Mathias Augustus), hol M. R. (Mathias Rex) betűs monogrammal, de többnyire ezen betűk nélkül, egyedül fordul elő.

A mi a Corvin-codexek jellemző bőrkötését illeti, ezek közt csak a wolfenbütteli Psalterium tábláin találjuk a magyar pólyák és cseh oroszánból összetett czimerben, a hollót is kék szívpaizsban, míg a többi jellemző bőrkötéseken, a magyar pólyás és cseh oroszános czimerpaizsból a holló rendszeren hiányzik, s Mátyás czimere ezeken, úgy mint a bécsi udvari könyvtár 22. számú és a császári hitbizományi könyvtár 10,489. számú Livius Corvin-codexek címlapján nyílt arany koronával, hollós szívpaizs nélkül fordul elő.

Ellenben a marosvásárhelyi Tacitus, a stuttgarti Augustinus és a milanói Diogenes Laertius codexek kötésén a gyűrűs holló önálló paizsban egymaga szerepel és pedig az első két codexben (a harmadikat csak Fraknói Vilmos leírásából ismerem) két egymáshoz hasonló, de különböző nagyságú stampigliával pré-

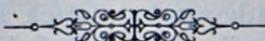
selt vak nyomásban; még a veronai egyik Livius-codex kötésén a gyűrűs holló nem önálló paizsban, hanem a tábla arany virágos diszítései közt egymagában, mint dísz fordul elő, az előbbiekhöz hasonló alakú, de sokkal kisebb stampigliával, arannyal nyomva.

Bármiként forduljon elő azonban Mátyás czimere és családi jelvénye a kötéseken, egy dolog ezekben kétségtelen, és ez: hogy az összes czimerek közt egyetlen egy sincs, mely a czimer körül betűs monogrammot vagy valami köriratot mutatna.

Ilyen körirat a Corvin-codexek kötései közt csak egyetlen egy van: az erlangeni Corvin-biblián, de itt a táblák közepén nem Mátyás czimere, hanem ennek relief arczképe fordul elő a következő körirattal: Mathias Rex. Ugyanezen kötés négy sarkában előfordul még reliefben a gyűrűs holló is kiterjesztett szárnyakkal és pedig a két táblán 7-szer (a nyolczadik hiányzik), de minden monogramm és körirat nélkül.

Köriratok vannak Mátyás király azon emlékérméin és pecsétein, melyek a Corvin-codexek diszkereteiben, mint diszítések szerepelnek, de köriratos Corvin-czimert sem a Corvin-codexek szövegében, sem a kötéseken nem ismerek.

Ezért kételkedtem az örmény-codex köriratos czimerének valódiságában.

Az 1889. évi E. M. K. E. gyűlés székhelye.

(Szamosújvár.)

Nős tisztelt érdeklődő vendégeink, ha úgy tetszik, tegyünk egy sétát azon város területén, melyet az E. M. K. E. ezidén azzal tisztelt meg, hogy közgyűlési székhelyének választotta.

Nem oly schablon-szerű a hatás, mit e város arra, ki legalább töredékesen ismeri multját, jelenét, gyakorol. Egy sajtósági körülmény az, mely első sorban magára vonja a figyelmet. Amint az utczákon le s fel sétálunk, sötét-

barna alakokkal találkozunk, kik valami sajátságos nyelven, erős taglejtések között értekeznek egymással. Ezek képezik a város törzslakóit. Ezek az örmények. Az ifjabb nemzedék arcza már nem sötétbarna, az ifjabb nemzedék ajkán már ritkábban fordul meg az örmény szó.

Nem szólok én arról, hogy e hazában örmény ajkról meddig fog még örmény szó hangzani, most, midőn az a kérdés merül fel, s sürgeti a feleletet, hogy vajjon eddig is az örmény nyelv mellett melyik nyelv volt a város közhasználati nyelve, ebből kifolyólag milyen szerepet játszott a magyar haza történetében, voltak e nemzetiségi törekvései stb. stb.?!

Az igaz, hogy a ki e napokban a nemzeti lobogódiszbe öltöztetett várost látja, pillanatig sem kételkedhetik abban, hogy külsőleg elég magyar érzelműnek mutatja magát a város; de az is igaz, hogy az, a ki csak félévet töltött e városban, kénytelen beismerni, hogy ez az örményekből álló város, teljesen magyar, s hogy ősi honára, nyelvére még visszaemlékezik, csak nagyobb fokú műveltségének s lélek nemességének tanújele.

Mennyire ovakodtam, hogy hangom át ne csapjon a kritika terére, s ime már is elhalmoztam városom lakosságát a dicséretekkel. De van egy mentségem, s ez az, hogy valamint magyar nagy férfiak, úgy szintén idegen emberek is fontos nyilatkozatokat tettek arra nézve, hogy Szamosújvár örményei milyen jó hazafiak.

Nemzetiségi törekvésekről az örményeknél szó sem volt soha se, s méltán példa gyanánt szolgálhatnak Erdélyben a nemzetiségeknek. Belátta az örménység, hogy ha egyszer e hazának lett fia, megszűnt egy másikhoz is tartozni. S míg szellemben megtartja a kapcsolatot az ősi hazában maradtakkal, — tényleg a magyarral küzd, érez, és áldoz kulturális célokra.

Szamosújvár rendelkezik bizonyos tisztességes törzsvagyonnal, azonban nem megvetendő sajátsága az örménységnek az a helyes takarékoskodási rendszer, mely oka annak, hogy a folytonos, nagy kiadás mellett sem fizetett a lakosság eddig egy krajczárnyi pótdót. Pedig sok kia-

dása van a városnak már csak hivatalnokai, tanárai s tanítói fizetésében.

Hogyan? miféle tanárokat fizet a város? Hát bizony úgy áll a dolog, hogy ez a kis város magyar algymnasiumot tart fenn, minden állami segély nélkül, s ha elgongoljuk, hogy a vidék hány szegény (legtöbbször román) gyermekének nyújt módot megismerkedni a tudomány elemeivel s főleg a hazaszeretet fogalmával, — elsőrangú kulturtényezőnek kell tartanunk. Szerény, igaz a gymnasim . . . minden szerény itt, csak egy gyűjtemény emelkedik ki büszkén a szerény falak közül s ez dr. Mártonfi természetrajzi gyűjteménye. Ne gondoljunk itt olyan stereotyp iskolai gyűjteményre, minőket jó pénzen bárki megszerezhet tanszerárusoktól. Nem! a sz.-ujvári gyűjtemény egy ambiciosus tudós munkájának eredménye. Korántsem tartjuk még teljesnek a gyűjteményt, s nem tartja annak a szellemi tulajdonos: Mártonfi sem.

Az irány, az öntudatos helyes irány az, mi nekünk nagyon tetszik. Összegyűjteni a vidék kincseit; vajha ez volna minden természetrajz-tanár jelszava. A felső vizútczán az iskolától fölfelé haladva, megtaláljuk Lukácsi Kristóf nemes lelkének nemes productumát: a Világosító-Szent-Gergely árvaházat. Mit mondjak önöknek Lukácsyról egy pár sorban? Azt mondom, hogy olvassák el az »Armenia« régi s ezután megjelenő füzeteit s akkor tiszta képük lesz a nagy férfúról. Szintén nemeslelkű alaphól fedezik az árvaházzal szemben levő szegényház költségeit; ott van elhelyezve a kórház is.

Szólni kezdtünk az iskolákról; végezzük be szemlénk ezen részét. A város tart fenn saját költségén fiú- és leány népiskolát. Szintén a városi pénztárból fedezik a kiseddovó intézet költségeit.

A vallási viszonyok szintén igen érdekesekek e városban. A város hivatalos vallása: az örmény katolikus, mely lényegileg megegyezik a római katolikkal; csupán külső eltérések vannak a szertartásban. Az örmény katolikus hívők lelki szükségeit az örm. kath. plébános látja el több segédlelkész segédkezésével. Ez a parochia az egykori püspökségből fejlődött át, melynek visszaállításáról sokszor volt

szó a városban. A város alapítója is egy örmény püspök volt: Verzereszky Oxendius, ki »1700-ban tette le — mint egy füzetben olvassuk — a dicsőült I. Lipót királytól nyert engedély következtében Szamosújvár alapkövét.«

Az örmény egyházközségnek a főtéren van nagy, díszes temploma, mely a kis városi templomok bármelyikével kiállja a versenyt. Külső, belső arányosság, izlés és csin teszük tetszetőssé, és sok érdekes régi kincs becsessé. Egy fülkéjében van elhelyezve az a világhírű kép (fejedelmi ajándék), mely Krisztus levételét ábrázolja a keresztről, s mely kétségkívül a Rubens iskolájának nyomait hordja magán. Állítólag Rubens sajátkezű alkotása.

A római katolikus parochiát a szt. Ferenczrendiek kezelik, kiknek az alsó-vízútczában van klastromuk s templomuk.

Igen sokan vannak városunkban görög katolikusok is, kiknek itt püspökük székel, papnöveldével, tanítóképzőintézettel. Templomukról épen most gondolkoznak.

A reformátusoknak is van templomuk, s az országos fegyintézetben minden felekezetnek van lelkésze, s tanítója. Az országos fegyintézetről fölösleges hosszasan írni. Ki ne tudna az erdélyi részek e hatalmas, szomorú intézetéről; ott terül el a temető mellett. Az élő-halottak országa, a holtak birodalma mellett. Ki tudná megmondani, hogy melyikben van nagyobb boldogság?! Az örményeknél igen korán kifejlődött az érzés a társulás iránt. Minden nemű ipar-társulatok mellett van kereskedő társaság, van dal-zene egyesület, műkedvelő társaság, van tűzoltó egyesület, kaszinó stb.

Különösen a kaszinó képez fontos tényezőt városunk szellemi életében. Minden jóra való lakos tagja e társulatnak, melyben erős demokratikus szellő lengedez. Pár évvel ezelőtt ünnepelte fennállásának 25 éves jubileumát.

Szamosújvár kis város, de mint ilyen kellemes és élvezetes. Így van értelme, jogosulsága neki. Ha egyszer megindul valami nagyobb mozgás, mely arra készíti, hogy nagy várossá legyen, lehet talán élénkebb, nagyobb, de kedvesebb soha. Szamosújvár a nyugalom városa.

De nagyon tévedne az, ki azt képzelné, hogy itt petyhüdt idegzetű, álmos, közönyös nép lakik. Nincs itt ele-

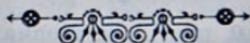
gendő tér arra, hogy a szamosújvári élet jellemző motívumait részletesen rajzolhassam. Tessék csak kimenni ünnepnapokon a páratlan szép sétatérre, s meg fogja látni az illető, hogy bizony e kis város hölgy közönsége biztos tudomással bír a divat újabb és újabb jelenségeiről. Tessék csak hallgatózni a kaszinó helyiségeiben, s meg fog győződni a kíváncsi, hogy itt a társadalmi élet minden mozzanatáról helyes képzeteik vannak az embereknek.

Szamosújvár vidékéről is kellene írnom, de e pontnál alig ha tárgyilagos tudnék maradni. De hát hogyan is? Hiszen én előttem véghetetlenül kedves e vidék legunalmasabb pontja is. Különösen kiemelem mégis a Szamospart környékét az u. n. »berkek«-et, a »lunkát«, melyek rendes kirándulási helyek. Közel Szamosújvárhoz fekszik a kérői kénes fürdő, hathatós vizével.

Hanem most már bevégezem rövid leírásomat, mely távol minden magasabb igénytől, csupán arra szolgált, hogy tisztelt vendégeink előtt felújítsa szerény városunk emlékét.

A ki pedig még nem látta e várost, jöjjön el ide, mert vendégszeretetre, szives fogadtatásra talál.

ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

Erdélyi örmény közmondások.

Ha dicsértetni akarsz, tanuld a feketét fehérre változtatni.

*

Se ne örvendj ha van, se ne busúlj ha nincs — gyermekeid. (Mi chëndá the unisz, u mi vèhpa the cshunisz).

*

Az szokott kapni ajándékot, a kinek sok kincse van.

*

Hosszú az ökör nyelve, de azért még sem tud beszélni. (Ergán e jézin lizun, pájcz cshide zuruczelu.)

*

A bolond, bolond húsvét napján is. (Chevê, chev e zádgin girágin ál.)

*

Szegény ember égeti gyertyáját, hogy számlálja a gazdag vagyonát.

*

Én a vevő Isten a fizető. (Jész árnogh, Ászduász vidsárogh.)

*

Az az ember, ki embertársa dolgát nem tudja, éjjélkor hi templomba (Csak az segíthet rajtam, ki ismeri ügyemet-bajomat. — Márt mártu pán cshide, gesz-kisérun zsám gi-gáncshe.)

*

Adj a bolondnak dolgot és felgyújtja a házat. (Dur pán chevin u gérág gudá dánêd.)

*

Malozsát vettem és kökény lett belőle (Cshámics kéná, gogán tárczáv.)

*

A nagy is bolond, a kicsi is bolond, a bölcsőben levő pedig fejét rázza.

*

Legyen a mi lesz, csak a füst jöjjön ki egyenesen. (Élá ên-dêr élá, némá muchê sidág ele.)

*

Keveset rakj és hamar fordulj vissza. (Khics párczir, u thez tárczir.)

*

Kutyát üss és pénzt nyerj. (A munka nem szégyenítő — Sun zárg u bán vásztége.)

Gyűjtötte: DR. GOPCSA LÁSZLÓ.

Örményországi élet.

— A falúsi örmény hagyományból. —

I.

mi falúsi embereink ezeket mondják:

Isten, Ádám eleste után, angyalt küldött, hogy ez tanítsa meg az első embert földművelésre. Midőn az angyal azon tanakodott, hogy melyik állatot fogja be az ekéhez, ezek egyike így bögött jész, jész (uu, én); azért jész (uu, ökör) nevet kapott.

Mária azután, hogy Egyiptomba futott az isteni kiseddel, megfüröszttette Jézust; azon háznál, hol a szent család szállva volt, gyermekek is voltak; ezek alig érintették meg a fürdővizet, azonnal megfehéredtek. Látta a nagyanya, hogy mily csodálatos módon fehéredtek meg unokái, azért gyapotot vett elő, és evvel fogta fel az alvó Jézus arczáról az izzadságot; a gyapotot azután kiszűrte egy kis edénybe . . és eltette. Idő múlva e kis edény egy örmény egyházi személy kezébe került, ki azt Ecsmiá-dzinbe vitte; evvel csinálták az örmények a »meron«-t (*μύρον*, *chrisma*). A falúsi örmény hiszi, hogy a meronban (bérmáláskor használt szent olaj) Krisztus izzadsága van.

A császárszakáll mellett haladt Krisztus, de ez nem szivesen látta Úrát; azért átok fogta. E virág nyaka azóta görbe és élete csak három napig tart.

Az örökzöld mellett haladt Krisztus, és ez magát meghajtva imádta Alkotóját. Úrunk megáldotta e növényt; az örökzöld nem hervad el.

Meg akarta Krisztus nézni az öszvért, de ez állával félretaszította; e naptól kezdve nem csikózik az öszvér.

Szállást kért Krisztus egy háznál, az asszony kelletlenül fogadta be; de a férj, ki nem sokára haza jött, nemcsak vidor arcot mutatott, hanem jól meg is vendégelte. Éjjél tájban nyugtalanzkodni kezdett a kis gyermek. A szülők mindent elkövettek, hogy a gyermeket lecsendesítsék; de mert fájdalma nőttön-nőtt, még jobban sirt. Krisztus erre ölébe vette a gyermeket, és egy imát mondva meggyógyította. Az örmény anyák, ha gyermekeik sírnak-rinak éjelenként, most is mondják ezen imát.

Judás elárulván Krisztust, elment hogy akaszsa fel magát. Sietve-sietett, hogy mikor Krisztus szétrontja a poklot, ő is üdvözölhessen. De az ördögök megtudták szándékát; azért lábai alá bujtak és három napig vállalkon tartották, hogy meg ne fuladjon. Az áruló végre ön-maga fojtotta meg magát, de már későn. Krisztus halottai-ból akkor már feltámadott.

Czigányok készítették a keresztrefeszítéshez szükségelt szegeket; de loptak a vasból; ezért átok érte őket: hazátlan-házatlanul bolyongnak szertesét.

Hét hegyből vett az Isten földet és hét folyóból vizet — és e gyurmából^a (sár, örményül sághách) alkotta Ádám testét, a maradékból pedig az aranyat — és az emberek szeretik ezt a fölöslegest. Épen mikor Isten Ádám fejét idomította, közeledett ehhez a ló és mihelyt megtudta, hogy egykor Ádám megüli, megrugta és elfutott. A ló patája Ádám lábát kimélyítette. Minden ember lábán megvan e mélyedés.

Midőn az Atya-Isten már megalkotta Ádámot, ennek gondviselését a Fiú-Isten vállalta magára, a Szent-Lélek pedig lelket és életet adott neki.

Isten szerette Ádámot, egy főangyal ellenben irigyelte annak sorsát. — »A tegnapi féreg nálamnál jobban szerettedik« mondá a főangyal és esztelen indulat vett rajta erőt; nem teljesíté a tiszteletet, melylyel teremtőjének tartozott. Isten levetette ezt az angyalt és társait az égből; — ezekből lettek az ördögök.

Megesküdött a sátán, hogy Ádámot is az ő sorsára juttatja; a kigyó képében hozzája közeledett és rábeszélte, hogy egyék a tiltott fának gyümölcséből. Nem ment le a gyümölcs, hanem torkán akadt; de erőlködve mégis lenyelte a vétek ezen oltóját. Most is ott a kinövés az ember nyeldeklőjén, mely Ádám-almájának nevezetik.

Azon nap, midőn Ádám a paradicsomból kiűzetett, ment le első ízben a nap. Ádám még nem szokott meg a sötétséggel — és elaludt. Álmában a kereszten látta Krisztust. »Kereszt, segíts rajtam« kiáltással felébredt. Ádám ezen álma az örmény abc »chács okneá incz«-ra emlékeztet. — Sötét volt, sirt midőn felébredt az első ember; de a sátán bátorította őt, hogy hoz ő világosságot, ha Ádám is viszonozza e tettét valamivel. Ez tehát az ördög tanácsolására kezével a kőre üt s »mit én csináltam, tied legyen« szavakkal neki adja kéziratát. — Újra beállott az éj és sötétség borította az egész világot. A vigasztaló sátán mondá, hogy kövesse őtet; már hajnalodott, midőn a sátán Ádámnak világosságot akart hozni — és e naptól kezdve a korány idején egy csillag tűnik fel az egen. . . És azóta valamint a hajnalcsillag, úgy a sátán is »Lucifer«-nek (világossághozó, *φωσφόρος, ὑπνωτής*) nevezetik.

Hollóvá változott a sátán és más hollóval verekedni kezdett, mi közben ennek nyakát egy fekete, éles kövel levágta. Káin is ilyen kövel vágta le Ábel nyakát. A falúsíak, kik a kovát sátán teremtményének nevezik, a hol csak látják e követ, dirib-darabra törik azt.

Cziprus-fából készítette Noé bárkáját. Fához ütödvé kilyukadt a bárka és a kigyó úgy kitöltötte a lyukat, hogy egy csep viz se hatolt bele. Noé meg akará őt azért jutalmazni és miután megtudta, hogy a kigyó legjobban a vért szereti, a szúnyognak meghagyta, hogy szerezzen vért. A szúnyog embervért vitt Noéhoz, de a fecske megtámadta és nemcsak a vért vette el tőle, hanem még nyelvét is kitepte. A szúnyog, mivel nyelv nélkül tért vissza Noéhoz, mit sem szólhatott. A kigyó e naptól kezdve a fecske fészke után leselkedik; azért készíti a fecske a fészket az emberek házaiban közelében.

Khám arcza akkor feketült meg, midőn atyja (Noé) megátkozta. A fekete arczú emberek és az arabok mind Khám törzséből valók.

Borjút ölt Ábrahám áldozatul, a maradványt pedig a földbe temette, melyből szőlő hajtott ki. *)

Aranyat és ezüstöt olvasztott Áron, hogy bálványt csináljon; de az olvadék mindig kereszt alakot öltött; azért a zsidók azokat összetörték; mihelyt azonban ördög-főt ábrázolt, imádták azt. Lejött Mózes Szina helyéről és látván a bálványimádást, földhöz vágta a parancs tábláit . .

Folytonosan veszekedtek egymás közt a kutyák; Sallamon egy iratot adott nekik, mely ügyöket rendezte; a kutyák az iratot a macska őrizetére bízták; de nem sokára vitás kérdés elintézése végett elkérték azt; mivel a macska az iratot a hijazatra tette, az egerek azt összerágták. — A kutyák azóta üldözik a macskákat és ezek az egereket.

A három bölcs (király) egyike Krisztust csecsemőnek, a második ifjúnak és a harmadik öregnek látta. . . és midőn álomlátásukat egymásnak elbeszélték, csodálkozva vet-

Az örményben borjú és szőlő: vërth *mp* hasonlakú szavak; úgy látszik, hogy a latin vitis (szőlő) és vitulus (borjú) is egy tőből eredt.

ték észre, hogy a bibor vászonná, az arany-ezüst töménytartóvá és a drágakövek fővénnyé változtak.

Kevés híja, hogy el nem fogták a zsidók Józsefet és Máriát, midőn Egyiptomba futottak. Egy barlangba rejtöztek el, melynek nyílása elébe egy pok rögtön hálót szőtt; az üldözők látván a hálót, be nem mentek. Krisztus és szülei futásukat folytatták és egy ember mellett haladtak, ki szántott. Jöttek az üldözők is, a szántó-vető ezek kérdezősködésére így válaszolt: »Még a szántáskor láttam a menekülőket.« Mivel pedig a vetés most már meg volt érve — visszatértek.

A Jordán vizében épen azon helyen kereszteltetett meg Krisztus, a hová rejtette volt el a sátán Ádám kéziratát; ráállott az Üdvözítő és lábai alatt porrá zuzódott.

Egy embernek se szeme, se orra, se keze, se lába nem volt és Krisztus — meggyógyította őt. Jézus elfogatása után épen ez volt, ki az első pofot mérte jőtevőjére. Krisztus megátkozta őtet; ez a háládatlan most is él és nyomorog (Bolygó zsidó.)

Pilátus a vizet, melylyel kezeit mosta, a zsidók fejére öntötte; e naptól kezdve kopaszok — a zsidók.

Krisztus keresztfája pálmafából volt készítve.

Midőn Krisztus mennybe ment, a vizek megszűntek folyni, hogy lássák a felmenetelt; az ég megnyilott — hogy bemehessen Jézus. E nyílás: a tejút.

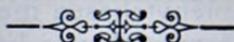
Öszvéren vitte Keresztelő Szt-János testét Világosítónk (Szt-Gergely) Khorke-szárba; de szembe jöttek az ördögök, melyek »tünjenek el az ördögök, távozzék el a pokol« kezdetű imájára mind elszéledtek. Azon a helyen, hol az öszvér térdelt, zárdát kezdett építeni a Világosító, de a mennyit nappal építettek, éjjel mind széthányták az ördögök. Szent-János összegyűjté ezeket az ördögöket és a zárda közelében bebörtönözté őket; e hely még ma is »Tévdun«-nak (Ördögháza) neveztetik. Egy sánta ördög nagyon kérte a szentet, hogy bocsássa ki, mert mindennap kitarítja a zárda sütökemenczjét és a hamút el viszi Phère-páthmán-ba (Sáth-el-Árab.)

Még csak két napi útja volt és Nicaeába ért volna szent Aristaces (Világosító-Szent-Gergely fia); de egy falú-

ban a görögök megsértették lovának nyakát, hogy késsék el a zsinatról (Nicaea, 325 év). Aristaces meggyógyította lovát és útját tovább folytatta. A szent atya nem akart a görög étkekből enni, hanem felszántotta a tengert. A tengeren a barázdák még most is látszanak. . .

Duducheán után eredeti örményből

SZONGOTT KRISTÓF.

Ársám király.

K. e. 33.

Artávázd elfogatása után — az uralgó zavarok közt — Ársám királynak megválasztatván rendkívüli tevékenységet fejtett ki. De miután fegyverei Antonius ellen szerencsétlenek voltak, a küzdelemben kimerült hadmaradványnyal Parthiába menekült. Az országnak erőszakos sétdarabolgatása, mit Antonius eszközölt volt, magában hordta az új viszályok elemeit. Róma Egyiptomnak hadat izen; a párthus-örmény sereg királyaik vezérlete alatt az ellenségre (méd-rómaiak) ront s azt minden hadállásból kikacolatja; Ársám az ország alsó részébe nyomúl, hol fegyverei a fékentartásra hátrahagyott rómaiak egy részét legyilkolták, másik részét szétverték.

Az ország kitisztítása után Felső-Armeniában a gazda szerepét Phraates, a párthus király vette át. Nem jó szemmel nézte a féltékeny Róma e tényt, miért is az országnak ezen része átok terhe alatt nyögött; míg ellenben Ársám Alsó- és kis Armeniába új életet öntött...

Miután Octavián a korlátlan uralmat elérte, Armenia követői Egyiptomba érkeznek, hogy a fogságban epedő királyfiak hazatérhetését és az ügyek kiegyenlítését eszközöljék ki tőle; de a győzelmi harcz-zaj közepett — a túlcsigázott föltételek miatt — a kísérlet eredmény nélkül maradt s a foglyok Rómába küldettek.

Ugy látszik, hogy a szégyen, mit Ársám a római fegyverre rákent, az ország kárára, mélyre van felvésve; mindazáltal új küldöttséget menesztett a helyzet urához, mely

a következőkben állapotott meg: Ársám elismeri Róma főuraságát, a mesopotámiai terület birtoklásáért pedig évenként adót fizet. Felöltő az, hogy a beavatkozási jogokat mentől szélesebb alapokra fektetni törekvő Octavián más lényegesekre nézve igényeit lejobb szállította ugy, hogy Ársám a birodalom hadjárataiban segélyszeregeadással és élelmezési kötelezettségekkel nem terheltetett.

Míg tehát itt reményteljesen mennek egy jobb jövőnek elébe; azalatt Felső-Armeniában a helyzet fölöttébb inséges volt. Sorsa Parthiához vezette s ezáltal arra lőn kárhóztatva, hogy egyik csalodásból a másikra vezetessék s kénytelen legyen elviselni a kedvező szerencséje miatt elbizakodott Phraatesnek nyomását, kit éppen ezen önteltségeért a parthus satrapák trónjáról elhajtván Tiridatest ültették helyébe. De miután ennek állása nem sokára Phraates győzelmei folytán kérdés alá helyeztetett, levél által Octaviánhoz folyamodott, kit a történelem ezután Augustus vagyis főnséges, sérthetlen disznéven ismer, megígérve, hogy Róma főuraságát elismerendi; Phraates szintén követet küldött. Augustus kapva kapott az alkalmon, hogy e vizáلكodásban a kibékeltetési, jövedelmező szerepet kezére kerithesse s amugy titokban kitelhetőleg szította az egyenetlenséget; azért is a dolgot hosszú pórázra bocsátotta, hogy a kölcsönös megrontásban elébbre haladjanak. Tiridát legyőzöttetett; de Rómába jött s Augustus palástjához fogózkodott. Phraates is küldött ugyanoda követeket visszakövetelvén fiát, kit Tiridates a rómaiak kezébe adott. Augustus a legfortélyosabb tettetéssel mondá: hogy ő a dologba nem avatkozik, mindazáltal Tiridatesnek fölajálja Róma vendégszerető barátságát, Phraatesnek pedig visszaküldi fiát, ha ő a Crassus és Antoniustól elvett zászlókat a foglyokkal együtt kiadandja. E válasz Phraatesnek nem a legjobban izlett s midőn Augustus keletre indult, már nemcsak fiának szabadon bocsátását, de Tiridátnak kiadását is követelte. Augustus gondoskodott Tiridátról, hogy semmi baj ne érje; a másiknak pedig fiát visszaküldötte; követeléseit pedig a zászlók iránt, — melyek Rómára nézve, mint lemoshatatlan szégyenbélyeg, gondosan őriztettek — határozott szilárdsággal fentartotta, ő maga pedig erős hadoszlopokkal nyomúl Parthia határaihoz.

Phraates csak a közvetlen veszély pillanatában küldötte vissza a foglyokkal együtt azon zászlókat, melyeknek kiküzdésében Armenia, mint Crassus elleni szövetséges, oly tevékeny részt vett volt.

Az önként ajánlkozó alkalom nem sokára a szerencse kedvenczének ismét szabad ösvényt nyitott messzeható terveinek kivitelére. Ugyanis a Róma hatósága alatt levő országok ügyeit rendezendő Syriába érkezett; erre az elfáradt Felső-Armenia felnyitja szemeit. A satrapák, kik fájdalommal türték a Phraates által rendelt Artaxiás alkirálynak zaklatásait, vágyakozva várták Augustusnak közeledését. Küldötteik sérelmesen panaszolják az országot nyomorral elárasztó Artaxiásnak embertelen eljárását; miért is fölkérték őt, hogy a megöletett Ártávázd királynak fiai közül, kik túszoikként Rómában tartózkodtak, az ugyevezett kis Tigránt rendelné nekik királyúl. Augustus, ki átlátta, hogy a jövőben várható események folytán ezen folyamodás a birodalom igényeinek tökéletesen megfelel, az ügy elintézését mostoha fiára Tiberiusra bizta.

A mit komoly elhatározásból vártak, teljesült; Tiberius Tigránnal megérkezett, ki is az egybegyűlt ország-nagyjai jelenlétében Artaxias¹⁾ helyett királynak megkoronáztatott.

Ársám Alsó-Armenia királya, — kinek szívében a rokonszeretetnek a természet és közös érdek által eresztett szálai mélyre vertek, teljes elégteliséggel nézte, hogy saját fivérének, a nagy Tigránnak ősi jogai gyakorlatától elütött unokája igazgatja a társország ügyeit. Ily mozgalmas időviszonyok közepett a héber eredetű lovag és királykoronázó Enánus, ki tagja a kitüntetés és kegyelem lobogójával

¹⁾ Egy jeles irodalmi mű szerint ezen Artaxiás fia volt Ártávázdnek: »Ejus (Artavazd) filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. Occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis Tigranes, deductusque in regnum a Tiberio Nerone.« Tacit. Annal L. 2, C 1.

Az ellenezeteken átsurranni nem akarunk, azért nem szükséges a fennebbit hallgatással mellőzni, mivel nem gördíthet oly áthágatlan akadályt, mely szerint a jobban értesült honi írók állítása legcsekélyebb alappal sem bírónak bizonyulna.

fedett azon családnak, melyet eddig oly fényben láttunk ragyogni, nemzeti érzelmektől vagy pénz-sovár vágytól üzetve a Barzaphrán által fogolykép Armeniába hozott Hyrcán főpap menekülhetése iránt suttymban intézkedéseket tesz. Ugy látszik, hogy szédítőleg hatott reá a száz talentumnyi összeg, mit hűtlen eljárásáért ígértek neki. Hyrcán sietett odább állani. Reményeinek célja Judaea volt, hol akkor Herodes uralkodott. Ez színlett udvariassággal fogadta őt a nélkül, hogy főpapi méltóságát visszaadta volna. Ársám a dologról értesülvén mondhatlan heveséssel kel ki Enánus ellen, ki is a keserű szemrehányásokra végre tettét bevallá. Enánus Senechiás nevű fivérét küldötte Hyrcánhoz, hogy a gonosz munkáért az ígért összeget átvegye. De a trónját féltő Herodes Hyrcánt megölette; — a megbizott, üres erszénnyel tért vissza. Képzelt vagy valódi volt-e a gyanú, arról hallgat a krónika; de a királynak szívében titkos sejtelem vett lakot, melynél fogva a kegyvesztett elsőrangú egyén méltóságától megfosztva börtönbe került. A függönyök mögött eddig is sokat foglalkozott Zura kánánita a Kéntuni satrapa családból, a ragaszkodó hűség szaván sugdosgat a király tülébe és az agyarkodás rágalmait e szavakban önti ki: »Tudd meg király, hogy Enánus szüntelen Palaestina felé kacsingatva sűrűn érkezett velem, hogy azon törekvésre egyesítsen, mely szerint téled elpártolva Herodeshez szegődjünk, és így ősi örökségünkhöz juthassunk; de átlátva, hogy szándéklata részemről heves ellenzésbe ütközik, a tárgyalásokat saját markára tovább folytatva, végérvényes megoldás tekintetéből Hyrcánt útnak eresztette.« A király elhiszi az ámitónak hamis fel-födözéseit, ennek folytán különböző kinzásokat halmoz Enánus fejére s hogy lelkiismerete is vasra veretessék: a király reá parancsolt a szerencsétlenre, hogy családjával együtt őseinek törvényét elhagyva imádjá a napot s az álisteneket, így aztán előbbi állását is visszanyerendi; ellenkező esetben függni fog. Jelül annak, hogy e föltétel elejtéséről legkevesbbé lehet szó, egyik rokona szeme láttára végeztetett ki. Megijedt, midőn látta, hogy a sor Szabadiás és Azariás fiaira került. A legfeszültebb várakozás közepett sem nyílnak meg ajkai; azonban övéi jajveszéklése meghajlította atyai szívét s

agyon hallgatta az anyja emlőin beszitt hit szózatát. Visszanyeré tehát előbbi kitünő állását, mindazáltal a ráfogott vád a bizalom megcsökkenését vonta maga után; ezért a király őt az ország egyik távolabbi tartományának igazgatásával megbízván, Mesopotamiából eltávolította.

De Ársámnak komolyabb aggodalmakra volt oka. Herodes Judaeában a honi szokások mellőzésével pogány szertartásokat hozott be. A zsidók ezért zugolódtak és hogy azokat megnyerje, a templom építéséhez fogott, mely majdnem romokba dőlt. Antiochiában fehér márvánnyal kirakott, nagyszerű tért készitendő: kötekedési szándékból számos munkást kért Ársámtól; de minthogy a kérésből az elbizakodás lókörmői nagyon is kilátszottak, Ársám a helyett, hogy fejhajtogatva fogadná a követelészerű megtalálást, hadi készüléteket tesz s Augustust fölkéri, hogy a dolyföst túlkapasainak mérsékletére utasítsa. Az idomaeus büszkeség megtört ugyan, de ezzel aztán még jobban neki vadult. A szégyent le akarván mosni, elég ügyes volt szolgálai udvariasággal csúszni a felizgatott Augustus előtt s biztos védelmében részesült. Ársám szavai a roszakaratú lárma ellenében fogékony szivre nem találván, engedni kénytelenített.

Nem sokára ezután be is végezte földi pályáját, melyet sok viszontagsággal küzdve futott meg. — Oly jelentékeny akadályok közé minden felől beékelve, bátorsággal és bölcseséggel felelt meg a kötelességnek, melyet állása reá rott.

MARKOVICH JAKAB.

Az örmény keresztények védharcza.

II.

Házgerd, a pogányság terjesztése végett, mágusokat az albánokhoz is küldött, kik a nagyhatalmi erő által letiportatva, az örményekhez folyamodtak segélyért. Az örmények készséggel nyújtottak segélyt, habár had erejüket három részre kellett osztaniok. Az egyik Árdzruni

Nérsábuh alatt a perzsák elleni védelemre, a második Vászág alatt Örményország biztosítására, a harmadik Nagy Vártán alatt az albánok segélyezésére volt rendelve.

Vártán a Kur folyó mellett a perszák seregére bukant, s ezt egy véres csatában keményen megverte; azután Albániába hatolt, honnan a mágusokat kiüzte s a tűz-ímádók templomait lerombolta.

Hiába esküdt meg az ingatlan jellemű Vászág, azért hitét újból megtagadta, s a mágusokat visszahíván számukra templomokat épített; azután mihelyt növekedni látta pártját, a keresztény papokat s a vallásukhoz ragaszkodó hívőket kinzásokkal sujtotta. Vártán ezt megtorlandó csakhamar ellene ment s egy véres csatában a hűtlent megverte; Házgerd perzsa királyhoz pedig követeket küldött azon kérelemmel, hogy hű alattvalói lesznek, csak engedje meg vallásuk szabad gyakorlását. A király azonban vakbuzgó szándékához folyton ragaszkodván még egy kísérletre vállalkozott. Mihér Nerses vezérlete alatt roppant sereget küldött Örményország ellen, melyhez csatlakozott Vászág is.

Da Vártán sem volt tétlen, hanem szétküldvén hű embereit, buzditva, lelkesítve, mintegy 66000 főből álló hadat gyűjtött; e sereg vitézei közt püspökök és papok is voltak.

Vászág látván ellenfele sikereit, cselhez folyamodott; tudniillik álpapokat küldött ki titokban, kik elhitették a néppel, hogy a perzsa király megengedte a keresztény vallás szabad gyakorlatát — s ezen jól számított koholmányával épen, midőn mindkét fél harczkészen állott, az albánokat és georgiakat elcsalta Vártántól.

Pünkösöd hatodik estéjén a hitbuzgalomtól áthatott harczosok misét hallgattak, meggyóntak és áldoztak; így készítették elő lelköket a végzetes napra.

Vitézül harczolt az örmény hadsereg, mely a nálánál négyszerte nagyobb ellenség soraiban előbb rést ütött, azután átkelt a Dêghmud (Telmud, Tygmus) folyón, hol az ellenség jobb szárnyát támadta meg; a perzsák közül sokan már futásban kerestek menedéket, midőn Musgán Niszálávurd hadosztályával Vártánt körülvette. A rettentetlen hős sokáig harczolt még a nagyszámú ellenséggel; de

elesik — és elnyeri a mártiromság koszorúját. Benne Örményország legnagyobb hőse, a keresztény vallás legbuzgóbb bajnoka veszett el. — Vitéz katonái estig folytatták a harczot; a csata eldöntetlenül maradt; de mivel az örmény alvezérek közül egyik sem állott a vezér nélkül maradt sereg élére, a katonaság az éj beálltával elszéledt és a várakba huzódott vissza.

E szomorú időszak az örmény hősök és vértanúk korszakának nevezetik. A Vártánféle harcz, melyhez csak a Machabeusok védcsatái hasonlithatók, midőn hitbuzgó férfiak a legszentebb érdek kivivásáért fegyverre kelnek, — legkivalóbb férfiak a 80 éves Vártán, ki a harcz közben dicsően esett el.

E hadjárat mindkét fél részéről nagy áldozatokba került; az örmények a kilencz dicső alvezérral együtt 1036 harczost vesztek el; ellenben a perzsák 3544 embert hagytak a csatateren.

Vászág félvén a megmaradt főnökök boszújától, sokat elfogatott s ítelt máglyára azon papok közül, kik sz. Leont nevérol Leontféle papoknak neveztek. A perzsa seregnek azonban még sem sikerült Örményországot teljesen megsemmisíteni; mert egyes örmény csapatok a boszúvágytól égve nemcsak azon perzsákat, kikkel találkoztak, gyilkolták le kiméletlenül, hanem Persiába is beütöttek és tüzvel-vassal pusztitva sok erődöt s várost hamvasztottak el.

Házgerd perzsa király megrettenvén a felbőszült örmény csapatok sikereitől, nagy gyorsasággal Ágrormizt vezérét küldte ellenök azon parancscsal, hogy a főbket élve vagy halva keritse kezébe, remélvén, hogy így országa a dulasoktól megszabadul s a pogányvallást is rájuk erőszakolhatja.

A sors sujtoló keze utoljára az elfajult Vászágot is elérte. Ugyanis rablott kincseket rejtven el, hűtlenségen éretett, miért is a király — tekintetbe nem vevén eddigi jó szolgálatait, — minden vagyonától megfosztá s börtönbe vetteté, hol számos, gonosz tetteért borzasztó halállal lakolt. Végnapjait tanulságosan ekkép írja le a vitéz és ékes-szóló történész Elizeus (Eghise): »Naponként, mint barmot, hurczolták a nézőtérre, hogy az egykori vezér a katonaság

előtt, békokba verve, látványul szolgáljon; a katonák gunyolták, mindenfelől ütlegelték. Undok betegségbe esett; hasát gyuladás, gyomrát görcs fogta el, bőre húsával együtt lehullott; szemeiben a férgek mozogtak. Megsüketült s ajkai kilyukadtak, erei megoldodtak, lábsarka kifordult s halálszag terült el körülötte úgy, hogy szolgálai is irtoztak tőle. Mily különös! csak nyelve maradt épen, de vallomást nem tudott tenni, hogy érezze a kárhozat büntető ostorát s ne panaszolhassa el kinjait. Meghalt megfojtódba s pokolra szállt kimondhatlan keserűséggel. Elhagyták őt kedvesei, ellenségei pedig nem tudták eléggé gyötörni. A mint élt, úgy mult ki, s temetetlenül maradt az, ki vétkekkel nyakig feztözöttén egész Örményországot a nyomor temetőjévé tette. A gonoszság, melynek annyit áldozott életében, volt kísérője a halálba is. Nem volt egy részvevő köny, nem volt miatta szánalom a szivekben.«

ÁVEDIK LUKÁCS.

Az erzsébetvárosi bíró és Communitas memorialisa.

Az alábbi, kezeink közt levő, 1755. márczius 15-ről keltezett okmány alapján közöljük az erzsébetvárosi bíró és Communitas memorialisát, melyet Mária Terézia, felséges uralkodása alatt, Bethlen Gábor grófhhoz, Ő Felségének akkori consiliariusához intézett azon sérelmek elpanaszolása végett, melyeket — az Erzsébetvároson lakó örmények részére kiadott privilegium ellenére — a keresztülvitt manipulatio ejtett rajtok.

Az eredeti után közölt szöveg így hangzik:

Méltóságos Gróf consiliarius és regius commissarius
Plenipotentiarius ur és mélt. directiva Commissio!

Nemes kükülvármegyei manipulator uraink kö-
zinkben is elhatván, úgy tetszik nekünk, hogy
munkájokat kelletinél többre extendálni igyekeznek; mert:
1. Egy kenyéren levő testvéreket, vagy az atyát fiával,
ugy az fiát özvegy anyával oly formán consideralják, hogy

külön-külön vegyék fel mind fejekről, mind mercaturájokról, mintha külön kereskedést exerceanlának.

2. Az melly örmény más ember majorjában, és házában lakik, ugy manipulállják, mindegy maga házában lakó civist;

3. A ki másoknak százakkal s ezerekkel adós, ugy tesz fel portékáit, mindaz, ki senkinek semivel nem ados.

4. Lévén városunknak valami igen kevés közönséges rétye és szántó földje, mellyeket ő Felségétől drágán, pénzen vásárlott meg a város, ezeket is felteszik.

5. Az korcsomabéli proventust is hasonlóképpen írják fel, mellyek ellen kételenítettünk alázatos engedelmességgel declaralni: hogy először

Eő Fölségétől városunk kegyelmesen conferaltatott privilegialis levelünk tizenkettődik punctuma azt tartja, hogy az adónak nevedése vagy kisebedése légyen *justa accrescentem*, vel *decrementem familiarum numerum, familiam autem constituet paterfamilias cum sibi subjectis eodem duntaxat pane indivisim sustentatis domesticis suis*, mellyhez képest sőt ez országban mindenütt observaltatni szokott praxis szerint is azok, kik egy kenyéren vadnak s egy kereskedést folytatnak különösen ne manipuláltassanak.

Ad 2. Ugy hiszszük, hogy az kiadatott norma szerént valakik az városokon mások házaiban s majorjaiban laknak, azok *pro inquilinis* tétetettnek; azért talám az mü városunkban is ugy kellene lenni.

Ad 3. Az, ki másoktól hitelben vagy kölcsön kért pénzel vette a kereskedésre való portékát vel *in toto*, vel *in parte*, annak portékája annyi résziben nem magájé, a mint hogy tanálatnak közülünk ollyjanok mindenkor, kiknek egész portékájok az rajtok fekvő adósságot közelt sem érik fel, csak ezelőtt két-három esztendővel történt, hogy egy kereskedőnek *passivum debitum* és portékái az ő Felsege parancsolatjából *conscribaltattak* és *czircziter* husz ezer forinttal ment többre az rajta lévő adósság minden *bonumainál*.

Ad 4. A mi kevés rétet eő Felségétől megvettünk, abból senki különösen nem bir, hanem közönséges szükségre szoktunk kevés szénát csinálni rajta.

Ad 5. A korcsomát csak arendátorok birják, mellyért minden esztendőben kellek az eő Fölsége cassájában négy-négy száz forintokat, puncto privilegii 12-mo adnunk. Mellyről — ugy tetszik — eléggé megfizettük az censust, különben is e nem különös, hanem közönséges haszonra való.

Mindezekre nézve instalunk nagy alázatosággal méltotassék Nagyságod, és az Méltóságos Directiva Commissio mindezeket kegyes atyai szivekre venni, és ezekben terheletésünkött nem eügedni, hanem manipulator uraiméknak olly normát prescribálni, hogy ne hozzon a mostani manipulatio anyi terhet nyakunkra, az menyi nem illenék, mint hogy ezt eő Fölsége is a contribuenseknek, nem a graviumunkra, hanem könyebségünkre parancsolta; mert ugyanis vadnak közöttünk olyanok, kiket Moldovából, Havasalföldiből, Lengyelországból csendes élet nyugalom végett kihoztunk sok biztatásokkal, kik mostan mások földin laknak s könnyen ad propria redealnak; mert tulajdonukat companiánkért elhették; e felett vadnak ollyanok is, kiknek semi mercaturaja, s mégis de capite felírják, holot contributio alatt nem tartottak, hanem küzded gyermekekből jövendőre szolgáltyok után jót remélvén közülünk, érettek is ex misericordia valamit ad cassam adtunk s így conservaltuk, ha pedig az ijeneket nem conservaljuk, nem sokára városunk képe csak azokból fog állani, kik a pro securitate már magok vagyonokat első uczáján az városnak kőfalban rakták, s ezeknek contributiója nem fogja adaequalni a mostani concursust.

Isten Nagyságodat és az Méltóságos Directiva Comissiot Fölséges Aszszonyunk szolgálátára s minyájunknak Consolatiojára tarcsa meg alázatossan kívánjuk.

Nagyságodnak és a Méltóságos directiva Commissionak méltatlan szolgálái: Az Erzsébetvárosi biró és Communitas.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

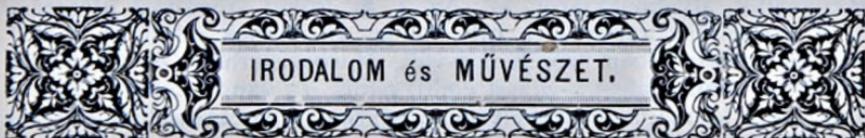
A koronás költő: I. Lajos bajor király, jelen füzetünkben bemutatott költeményét, a Velence melletti Szent-Lázár szigetén, a mechithárista-szerzet ezen idilli, csöndes otthonában írta. Valódi helyzetvers ez, melyben túlnyomók a leíró részletek a költői reflexiókkal szemben. Mindazonáltal szembetűnően végigvonul rajta az emelkedett szellemű vallásos hangulat, melyet a világhírű örmény kolostor-sziget, a legműveltebb nemzetekhez tartozó látogatóinak lelkében, számos jeles író nyílt elismerése szerint, önkéntelenül felidéz. Volt már alkalmunk megemlékezni az örmény tudományos akadémia eme nevezetes székhelyéről, s folyóiratunk olvasói jövőben is alkalmasint nem egyszer fognak találkozni lapunkban a sziget nevével, melyet az ottani olasz egyszerűen *San-Lazzaronak* nevez. Ezúttal elég legyen annyit megjegyeznünk, hogy Lajos királynak, a tudományok és művészetek egykori nemeslelkű barátjának általunk fordításban közlött költeményét, a derék szerzetesek kegyelete keretbe foglalva, üveg alatt őrzi, s ök azt a zárda minden látogatójának rendszerint be szokták mutatni. Költeményét a király német nyelven írta, ily cím alatt; »Das armenische Kloster, auf der Insel S. Lazzaro bei Venedig.« A vers alá egyszerűen neve van írva: Ludwig.

Erdély unioja és az örmények. Az »Erdélyi Híradó« 1848. évi máj. 30. száma a kolozsvári országgyűlésről ezeket mondja: »Kemény Dénes törvényjavaslatot olvas fel az egyesülésről szóló törvénycikk alkalmazásáról. — Az 1 §. rövid szövényt idézett elő. A pozsonyi törvény t. i. ott, hol az Erdélynek adott 69 szavazat felosztásáról van szó, Kolozsvár, Marosvásárhely és Károly fehérváron kívül csak 13 várost említ, pedig 15 van. Ez, mint Weselényi M., ki maga jelen volt ama törvény alkotásán, följeggette, csupán azon tévedésből származott, miszerint a pozsonyi országgyűlés régebb erdélyi országgyűlések jegyzőkönyveiből járván végére az országgyűlési képvisellel bíró törvényhatóságoknak, ezek között Szamosújvárt és Erzsébetvárost, a melyek csak a legújabb időben kezdték e jogot élvezni — nem találta. Ennélfogva a szerkezetbe 13 helyett 15 város és 69 szavazat helyett 71 lőn véve. Azonban felmerült az a körülmény, hogy az említett két törvényhatóság kir. város; a pozsonyi törvényhozókat pedig — úgy látszik — azon elv vezérelte, hogy a királyi városoknak maradjon meg két-két szavazata: tehát Szamosújvárt és Erzsébetvárost nem az egy-egy szavazattal bíró 13 városhoz, hanem a 3 kir. városhoz kellene so-

rozni. E kívánatot nyilvánították az érdekelt városok követei s a ház egyhangúlag pártolta annyival nagyobb készséggel, mert — mint Zeyk József megjegyzi — mindazon népfajok közt, melyeket a magyar kebelébe fogadott, az örmény az, mely irántunk mindig a legrokonzóbb csatlakozást tanusította. És a javaslat I §-a oda lőn módosítva, hogy Erdély nem 69, hanem 73 követet küldend a legközelebbi pesti országgyűlésre.«

Cyprus régiségei. Az angol kormány újabban azon intézkedést tette, hogy magán személyek ugyan nem, de közintézetek és múzeumok akadálytalanul engedélyt nyerjenek arra, hogy Cyprus szigetéről régiségeket elszállíthassanak. Cyprus a középkorban a Lusziánián (Lusignan) örmény királyi család egyik ágának uralma alatt állván, történeti emlékei és régiségei hivatva vannak fényt deríteni az örmény királyság azon korbéli történetére is.

Az örmény nőnevek közül legérdekesebbek, mert legjellemzőbbek azok, melyeknek nyelvészetileg bizonyos értemény felel meg. Ilyen sok van az örmény női keresztnemek között Ezek közül érdekesnek véljük (a többiek mellőzésével) a következőket példaképpen felsorolni: u. m. Chászcháthun = Szépasszony; Cshicshág = Virág; Diruhi = Űrnő; Dolváth = Szerencse; Dzágghig = Virág; Dsás-cháthun = Első-asszony, (e név a többnejűség korára emlékeztet); Guhár = Gyöngy, Drágakő; Guláp = Rózsavíz; Gulbigár = Olyan, mint a rózsza; Gulisztán = Rózsáskert; Hájlj = Tükör; Jáchut = Jáczintkő; Khemál = Hallgatás; Májkó = Kedves; Mánuság = Viola; Márkáríd = Drágagyöngy; Melikhe = Fejedelmű; Nurig = Virágocská; Peruz = Hamis; Szêrpuhi = Ártatlan, vagy Szent-nő; Tákuhi = Királyné; Tuchtár = Leány; Vártenikh = Rózsató; Zuhál = Bolygó-csillag; és atb.

Egy örmény eredetű angol költő. Nemzetünk a mostan élő nagy nemzeteknek aránylag sok vitéz katonát, publicistát, művészt, tudóst és a többit adott; de azt már kevesen tudják, hogy a sok kiváló férfiú közt egy költő is van. Angolország jelenlegi szépirodalmának feje ez: Hamilton Aidé, kinek apja örmény és anyja angol nő volt. Hamilton Aidé Párisban született 1830-ban, iskoláit Angolországban végezte. Előbb szolgált az angol hadseregben, azután egy jelentékeny költő nevét örökölte. Most Sarthemthonban (New-Foresd kerület) lakik és irodalommal foglalkozik. Első ízben 1854-ben lépett egy kötet költeménnyel a nyilvánosság elé (Poëms.)

Eddig már közzétett művei közül ezeket emeljük ki: Rita (1852). Carr of Carrlyon (1862). Mr. and Mns. Faulcombrldge (1864), The Marston (1868), In that state of life (1871), Morals and Mysteries (1872), Penruddocke (3 kötet, 1873), A nine dais wonder (1875). Ezekon kívül igen sok költeménye van, melyek között gyönyörű balladák is vannak. Aidé tárgyát műveihez az angol magas körből vette, melyeknek életét igen jól ismeri; igen szép leírásokat nyújt, miért is a legkedveltebb regényírók egyike.

Örmény festőművész a párisi világtárlaton. A párisi világiállítás képzőművészeti palotájának orosz osztályában Ájvásovsky János, a világhírű szent-pétervári örmény festő is két alkotásával van képviselve. Az orosz osztály két termében helyezték el s 1—2 számokkal vannak megjelölve. Ájvásovsky tudvaleg a tengernek csodás életéből szokta leginkább választani a tárgyait s a világiállításra küldött két festménye is tengeri kép. Az egyik hajótörést ábrázol a háborgó tenger borzalmas fenségének közepette, a másikon megkapó ellentétben a nyugodt tenger méltóságteles látképe köti le tekintetünket. Mondanunk sem kell, hogy mindkét festménynek sok a nézője a kiállítás emberáradatában.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Kereskedelmi viszonyok Persiában A perzsa birodalomban az örmény kereskedő sok tekintetben jelentékeny közgazdasági tényező. A legelső perzsa kereskedő városnak: Tābris-nek az örmény kereskedelem képezi egyik legnevezetesebb gyúpontját és élet-erejét. Az egész birodalomban mondhatni az afgan területig, — sőt Persia határain túl is le egész Kelet-Indiáig elágaznak az örmény kereskedőházak üzlet-forgalmi összeköttetései. Persiában ezidőszent főleg a gyapjúkereskedés van örmény kezekben, azonkívül a szőlőtermelésnek bor-sajtoltásra való felhasználását is ők üzlik; mert a keleti mohamedán népek azal már vallási hitelveiknél fogva, (melyek a bor élvezetét tilják) sem foglalkoznak.

Magyar kereskedelmi utazók. A budapesti kereskedelmi múzeum igazgatósága, hazánknak a keleti piacokkal való közvetlenebb összeköttetése érdekében két kereskedelmi utazót szándékozik alkalmazni, s e végből közelebről egy pályázati hirdetményt tett közzé. A czél egyelőre a Balkán-államok üzleti viszonyainak tanulmányozása, de fentartja az igazgatóság, hogy az illetők később a szükséghez képest más irányban is alkalmaztassanak. A kik a keleti

kereskedelmi viszonyokat gyakorlatilag vagyis tapasztalásból ismerik, továbbá szélesebb körű nyelvismerettel bírnak, ez állások betöltésénél előnyben részesülnek; természetesen azon előfeltétel mellett, hogy magyar állampolgárok.

A persa sáh ajándéka. Persia uralkodója gyémántos arczképét a következő firman kíséretében küldötte el a katholikosnak Ecsmiádzinbe: Jézusi erények birtokosa és arkangyalok ügytársa, szenteség Mákár, Ecsmiádzin legfőbb papja, az örménység kormányzója — kívánom, hogy mindig a Magasságbelinek védelme alatt maradjon. Királyi jó indulatunk és rokonszenvünk jeleül, melylyel viseltetünk szentséged iránt, ki főséges eszméktől van áthatva, ki az örmény nyáj szellemi javának előmozdítására kiváló gondot fordít, — egészen igazságosnak és illőnek tartottuk, hogy kiváló kegyelmünk és jóindulatunknak külsőleg is kifejezést adjunk. Azért gyémántos arczképünket adjuk Önnek, mi a legmagasabb kitüntetés jelvénye. Ezt küldjük főtisztelendő és nagyságos Gergely által, ki a Persiában és Indiában lakó örmények püspöke, és ki erkölcsös magaviseletéről ismeretes. A tisztelet e külső jele legyen szentséged előtt tanúja a mi drága figyelmünknek, ki jötevő munkásságával tetszésünket megnyerte. Ne feledkezzék meg imáiban Rólunk, valamint Mi is inádkozunk és ezután is kérni fogjuk Istent, hogy szentségedet, mint főpásztort és az örmény egyháznak kormányzóját, tartsa meg kegyelmében.

Nerimán khán, Persia bécsi nagykövete, ki nejjével: született Dádián herczegnővel együtt, keresztény-örmény, a sáh mostani látogatása alkalmából nagy fényvel és pompával rendeztette be lakosztályát, melynek megtekintésére tömegesen járt a bécsi közönség. Négy óriási terem foglalja el a követségi palota egész emeletét. A lépcsőháztól kezdve drága perzsa szőnyegek borítják a falakat; az előterem falain fehér selyem van alkalmazva perzsa kézirajzokkal, díszítésekkel és virágokkal, pompás színvegyülekben. — Nerimán khán Budapestre is lekísérte az európai körúton levő uralkodóját, ki a »fejedelmek fejedelmé«-nek (Sáhín-Sáh) neveztetik, a kelet hivatalos nyelvén, — s a ki régi Örményországnak még mindig nem csekély része fölött uralkodik. Különben Nasreddin-Sah örmény alattvalói közül többen igen jelentékeny és befolyásos szerepet visznek a perzsa hivatalos világban. Így a diplomácia terén: Melkhon khán, a londoni nagykövet, Nazar aga, a Sáh párisi képviselője, s maga Nerimán khán Bécsben; ki a mult napokban Budapestén is a Sáh-hoz benyújtott kérvények elintézésével volt

megbizva. Persiának egyik nevezetes tartományát: Azerbeidsánt (Atropatene) örmény kormányzó: Dsihángir hozta rendbe. S alaposan feltehető, hogy a Sáh európai környezetén kívül épen az örmény befolyás az, melyre a nyugati kormányzati elvek s az európai szellemű reformok iránti hajlandósága a perzsa uralkodónak leginkább visszavezethető.

A „Standardt“ tudósítása. Török-Örményországból újabb források híret hozza egy angol lap: a »Standard.« Mint Kréta szigetén a görög lakosság közt, úgy Armeniában is a török kormány közegeinek eljárása, a ki nem elégitó engedelmények, és az adott ígéretnek be nem váltása éleszti az elégületlenséget, a melyet az orosz izgatások erősen szítanak. Erzerumban s környékén a kaukázusi orosz készülődések következtében úgy a keresztények, mint a muzulmánok az oroszok bevonulását várták. Az örmény keresztény lakosság azonban vegyes érzelmekkel fogadta a hirt; egyrészt nemzetiségük ellenségének tekintik ugyanis az oroszot, de másrészt készek lennének nemzeti szabadságukból is valamit feláldozni, ha élet- és vagyonbiztonság mellett különösen családjaik, nejeik és gyermekeik oltalmát kivívhatnák. Az orosz főkonzul, a kit »második Ignatiev«-nek neveznek, leplezetlenül szítja az elégületlenséget, s a szultán úgy látszik nem fogja fel a török birodalmat erről az oldalról fenyegető veszedelem jelentőségét.

Jághubián, orosz államtitkar. Pétervárról írják, hogy a fiatal mérnök, az örmény Jághubián Gáspár nevezetett ki a közlekedésügyi ministerium államtitkárává A szent-pétervári örmények e kedvence, ki az irodalom terén is működik, a nem rég elhalt Pát-kánián Gábor unokáját vette nőül.

Örmény geográfus. Az angol földrajzi társaság Gulbengian Káluszd nevű örmény tudóst, ki a londoni egyetemen tanult, tagjává választotta. Gulbengian e társasághoz nyújtotta be Kaukasiában tett utazásáról irt terjedelmes munkáját. — Örvend az ember lelke, midőn látja, hogy egy 22 éves ifjú ily kitüntetésben részesül.

A »Méság« szerkesztoje Párisban. A tíflii »Méság« című örmény lap szerkesztoje: Árdzruni Gergely dr. jún. 21-én érkezett Párisba, hogy mint az orosz-örmény sajtó képviselője, részt vegyen a szerkesztoők és írók nemzetközi kongresszusában. Árdzruni, ki 17 év óta jelentékeny szolgálatot tett lapjával az örménységnek, Párisban a Madeleine kerület Matignon utcájában (27 sz. alatt) lakik.

Francia-örmény hírlap. A »Hájászdán« című londoni francia-örmény lapot, mely oly jól szolgálja az örmény ügyet, nem jó szemmel nézi a török kormány és ha hatalmában állana, feltétlenül beszüntetné azt. — Meg is hagyta londoni követének, hogy mozdítson meg minden követ, hátha megsemmisítheti. Ez meg is kérte az angol kormányt, hogy tiltsa be a lap kiadását; de az angol kormány, mely a szabadság minta-államát szolgálja, azt felelte, hogy a törvény erre nem ad jogot....

Az ecsmiádzini akadémia vesztesége. A tífisi örmény lapok fájdalommal jelentik, hogy az örmény irodalom egyik jelentékeny munkása: Bálászáneán István megszűnt élni. Boldogult Romania Botusán városában született; tanulmányait Párisban a Murád-féle örmény iskolában végezte. A tífisi Nerszesz iskolában hosszas ideig tanította a francia nyelvet, az örmény történelmet és irodalmat. Végre az ecsmiádzini György-féle akadémiához hivatott meg tanárnak. Özvegyet és egy leánygyermeket hagyott hátra.

Egy nem közönséges jötevő. Czetz Gergely nyugalmazott gymn. tanár aug. 24-én hunyt el Szamosújvárt 67 éves korában. Szép temetése volt. Megérdemelte. Boldogult 40 évet töltött a tanítás terén; tanítványai közül egyikből érsek, másikkól országgyűlési képviselő lett. Egyik mint lelkész imádkozott lelki nyugalomáért, másik hagyatékát tárgyalja. — Szerette az Istent, egyházát és városát. Takarékosan élt, hogy jusson az árváknak is. A szamosújvári Világosító-Szt-Gergely árvaház harminczötezeret örökölt tőle. Áldás legyen szent-Gergely emléken!

Örmény a művészet szolgálatában. Aug. első felében Előpatakon voltunk. Keresztül utazott Szenkovics Gyula, kinek szép zongorajátékát már sok helyütt előnyösen ismerik az országban. Többek felkérésére itt is játszott. Szakértők nyilatkozata szerint különösen leütése páratlan. Itt még meg kell emlékeznünk Merza Gizela kisasszonyról (Kolozsvár), ki gyönyörűenekével és ifj. Gajzágó Lászlóról (Deés), ki szabatos, érdelemteljes cimbalom-játékával szerzett igen kellemes órát a fürdő-közönségnek.

VI. Leo sirjánál. A párisi örmények az idén is elmentek Száhág pappal a Père la Chaise temetőbe, hol az Úr szolgája megszentelte Odeán sirját. Innen Saint-Denis felé vették útjokat — és VI. Leo kirány sirja mellett mintegy 60 70 örmény imádkozott.

Kézirat-kutató. Thorkomeán Váhrám konstantinápolyi örmény orvos Párisba ment, hogy részt vegyen a »gyógyászati kongresszus«-ban; azután mintegy két hónapig fog kutatásokat tenni a nemzeti könyvtárban, hol az orvostani szak kézirateit tanulmányozza.

Rövid hírek. Teheránban az örmények nyomdát állítanak és lapot adnak ki. — Áznávorján József építész, ki Konstantinápolyban most végezte el az új bulgár templomot, fogja Szophiában a szobranie épületeken az újításokat tenni. — Az örmény orvosi kar egyik kitünősége: Dseváhirdseán Miszák, Árábgir helységben Dsándsigeán Gergely egy éves Hájg nevű fián, ki két orral született, szerencsés műtétet végzett, midőn az egyik orrt a csinos arcról eltávolította. — Háruthiun patriárkha máj 10-én távozott el Konstantinápolyból Jeruzsálembe, hogy ott székét elfoglalja.

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvár, Godorán E. „Aurora“ könyvnyomda.